

Ladislav Porjes

Ladislav Porjes

Praha

Česká republika

Rozhovor pořídila: Dagmar Grešlová

Období vzniku rozhovoru: leden 2006

Ladislav David Porjes, nar. 1921, je profesí novinář, překladatel a spisovatel. Pochází ze středoslovenské Žiliny, z rodiny známého a oblíbeného advokáta Arpáda Porjese. V deseti měsících přišel o matku a ve třech letech osiřel úplně. O jeho výchovu se starali střídavě prarodiče v Žilině a druzí prarodiče ve východoslovenských Michalovcích. Pohyboval se tak už od dětství ve dvou světech: v Žilině byl vychováván ve slovenštině a němčině v neologickém duchu; v Michalovcích vstřebával jidiš a zemplínské nářečí v ortodoxní rodině potomků významného „zázračného“ rabína. Jeho dospívání výrazně poznamenalo vyhlášení

Tisova [1](#) Slovenského státu [2](#) – nemohl jakožto Žid

studovat, byl nucen narukovat do tzv. Šestého robotného práporu [3](#), kde vykonával nucené práce.

Dvakrát se mu odsud podařilo uprchnout. Nějakou dobu žil a pracoval v Bratislavě na falešné arijské dokumenty. Osvětami se přesto nevyhnul. Po útěku z Birkenau se podílel na odhalování příslušníků SS na spojenecké komandatuře v Krakově. Po válce se oženil a vychoval dvě dcery. Pracoval jako reportér a zahraniční korespondent v rozhlase a tiskových agenturách. V padesátých letech se mu však nevyhnuly perzekuce spojené s politickými procesy. Roku 1962 vydal vzpomínkovou knihu „Josele a ti ostatní“, jedno z prvních děl, které o tragédii holocaustu v Československu vyšlo.

Po roce 1968 [4](#) mu byla jeho novinářská práce znemožněna, až do invalidního důchodu pracoval jako vrátný, skladník či na jiných degradujících pozicích. Přivydělával si tajně anonymními překlady. Těší se, že se svojí milovanou manželkou oslaví brzy šedesáté výročí svatby – diamantovou svatbu. Žijí spolu a oblíbeným domácím mazlíčkem pejskem Tomíčkem v pražském bytě plném krásných obrazů. Sbírání uměleckých děl je totiž koníčkem pana Porjese již mnoho let – v obtížných dobách, kdy situace rodiny kvůli politickým perzekucím nebyla dobrá, byl nucen některá díla ze své sbírky prodat. Ladislav Porjes je dodnes zapáleným a úspěšným závodním hráčem šachu za klub Slavoj Žižkov. Příběhy ze svého života dovede vyprávět velice poutavě a s notnou dávkou ironie. Příjemná atmosféra rozhovoru se snad promítne i do následujícího textu.

[Rodina](#)

[Dětství](#)

[Za války](#)

[Pobyt v koncentračním táboře](#)

[Po válce](#)

[Novinářem](#)

Glosář

Rodina

Pro začátek bych rád uvedl cosi jako motto: Robert Louis Stevenson [Stevenson, Robert Louis (1850 – 1894): skotský prozaik a esejista – pozn. red.] řekl, že „Umění žít není uměním hrát s dobrou kartou, ale uměním sehrát se špatnou kartou dobrou hru“, Pablo Picasso [Picasso Pablo (1881 – 1976): španělský malíř, grafik, sochař a keramik baskického původu – pozn. red.] poznamenal, že „Životní moudrost je dopouštět se v každém období života jen těch omylů, které jsou v souladu s věkem“ – a tak bude-li laskavý čtenář číst mé příběhy prizmatem těchto mouder, nebude (snad) zklamáný.

Dědeček z otcovy strany, Šalamon Porjes, se narodil roku 1858 v Pružině. Byl výběřčím mýta na Váhu [Váh: řeka na Slovensku, délka 378 km – pozn. red.]. Tatínkova maminka, Júlia Porjesová [rozená Zlatnerová] se narodila roku 1865 v Rosině na Slovensku. Roku 1880 se babičce a dědečkovi ve středoslovenské Žilině narodil můj tatínek Arpád Porjes. Byl nejstarším z osmnácti sourozenců a jako jediný z rozvětvené rodiny vystudoval. Stal se právníkem. I když si na tatínka nevzpomínám, vím, že byl oblíbeným advokátem, jelikož když mě jako malé dítě v doprovodu prarodičů potkávali v Žilině při procházkách různí lidé, vždy ho moc chválili. Říkali mi, že jsem měl zlatého otce a hladili mě po hlavičce. Slyšel jsem, že tatínek měl značně rozdílný přístup ke svým klientům. Vysloužil si přídomek „advokát chudých“, jelikož chudáky zastupoval zadarmo, zatímco si to vynahradil na bohatcích. Umožnilo mu to dát věno a vyvdat velice slušně osm ze svých třinácti sester. Když mi byly necelé tři roky, tatínek mi zemřel na následky fušersky léčeného zranění z italské fronty první světové války, které se zúčastnil jako kadet na jeden rok. Stal jsem se tak úplným sirotkem – spolu se mnou však „osiřely“ i mé do té doby neprovdané tety. Na svou poslední cestu do tábora „konečného řešení“ odjely svobodné. Byly sice pohledné, ale bez věna si i hezká židovská dívka těžko sháněla manžela.

Maminčin tatínek Armin Moškovič se narodil zřejmě ve východoslovenských Michalovcích. Zemřel, bohudíky, ještě před válkou a vyhnul se tak transportu na, v jeho věku jistou, smrt. Mezi dvěma světovými válkami měly Michalovce něco přes deset tisíc obyvatel, z toho téměř polovinu tvořili Židé. Dnes čítá tamější židovská obec pouhých šestnáct Izraelitů, včetně žen a dětí. Takže když se má sejít sváteční modlitba – „minjan“ – k níž je zapotřebí deseti dospělých mužů, musí předseda michalovské židovské náboženské obce, Janko Háber, objíždět nedaleké obce a často i vzdálená městečka, aby sehnal potřebný počet věřících. Babička z maminčiny strany, Fany Moškovičová [rozená Weisssová] pocházela též z Michalovců, z význačné rodiny údajně zázračného rabína Weisse. Babička s dědečkem měli malý obchůdek, kde prodávali smíšené zboží. Po smrti dědečka měla ovdovělá babička štěstí, že si pro svůj obchod našla správného arizátora. Byl to místní rolník, řeckokatolík a odpůrce profašistického režimu Pavol Hospodár. Musela ho dlouho přemlouvat, aby na to přistoupil. Choval se k ní od začátku do konce nesmírně slušně. Byl „bílou vránou“ v dobách, kdy jiní arizátoři udávali ukryté židovské spoluobčany gardistům [5](#) a ti pak zařídili jejich odvoz do plynu. Jako přímí udavači shrábli domy i veškerý majetek svých obětí, kterým se původně sami nabízeli do role zachránců. Babička válku přežila, skrývala se u gójů v takzvaném bunkru.

Babiččina maminka, má prababička Mina Weisssová, byla dcerou zázračného rabína Weisse. Rodina byla striktně ortodoxní, prababička například byla ostříhaná dohola a nosila na hlavě takovou paruku. Prababička byla „čarodějnice“ v dobrém slova smyslu. Pamatuji se, že se mi v pubertě

začaly dělat takové nepříjemné vředy, kterých jsem se nemohl zbavit. Léčili mě všelijací doktoři, kteří vředy vždycky rozřezali, vymáčkali, pomazali mastmi, ale léčba byla neúspěšná, do týdne se mi boláky udělaly znovu ve dvojnásobném množství. A tak si mě zavolala moje prababička, což byla svatá žena, která léčila zadarmo všechny známé a lidi z okolí. Prababička prohlásila, že s vředy jednou pro vždy skoncuje. Já jsem těm jejím čarám a kouzlům nevěřil, ale protože mě to bolelo a nemohl jsem se vředů zbavit, tak jsem souhlasil, že se jí svěřím do péče. Prababička vzala slepici, svázala jí nohy, a začala s ní kroužit nad mojí hlavou. Při tom žbrblala něco hebrejsky, čemu jsem já vůbec nerozuměl. Když s tím obřadem skončila, vzala slepici a rituálně ji podřízla hrdlo. Tu slepici musela usmrtit, protože to byla vlastně taková „gepore“ - oběť, která mě měla zbavit všech škodlivin a mých bolestí. Já jsem se tomu vnitřně smál, nevěřil jsem tomu. Uvěřil jsem až po týdně, kdy vředy zmizely. Úplně jsem se uzdravil a ty vředy se mi už nikdy nevrátily! Takže moje zázračná prababička mě o svých schopnostech tímto skutečně přesvědčila. Chuděrka skončila nešťastně. Hlinkovský gardista ji v šestadevadesáti letech dokopal na žebříňák do transportu do Osvětimi.

Moji rodiče se seznámili přes dohazovače. To tenkrát přijel tatínek z Žiliny do Michalovců na námluvy. Ovšem bylo to celé komplikovanější: tatínek si původně přijel namlouvat maminku starší sestru Paulu, kterou Moškovičovi chtěli provdat pochopitelně jako první. Za Paulu tatínkovi slíbili sto tisíc korun jako věno. Tatínek se ale tak zamiloval do mé maminky, že se s dědečkem Moškovičem domluvili, že si vezme maminku, ovšem vzdá se nároku na věno. Teď mi to připadá jako z románu – láska na první pohled. A tak silná láska to byla, že si vzal tatínek maminku i bez peněz. Báł se ale, co by mu na to řekli jeho rodiče, jak by mu vynadali, že se nechal ošidit. Proto si nechal napsat od dědečka Moškoviče fiktivní potvrzení, že mu dědeček dluží sto tisíc československých korun. Seznámení mých rodičů je zkrátka příběh ryze romantický!

Moje maminka Ilona Porjesová [rozená Moškovičová] se narodila roku 1901 v Michalovcích na východním Slovensku. Bohužel na maminku žádné přímé vzpomínky nemám, znám pouze něco málo z jejího života zprostředkovaně z vyprávění babičky a tetiček. Maminka totiž zemřela při porodu mého nenarozeného sourozence na něco, čemu by se dnes patrně řeklo mimoděložní těhotenství. Tak mi to alespoň jako malému vyprávěla babička. Když jsem ovšem byl už o něco starší, vyprávěly mi tetičky, že to bylo trochu jinak. Tetičky vypravovaly, že maminka Ilonka byla učiněný anděl. Ovšem příčinou jejího předčasného úmrtí prý byla její vlastní matka. Babička Fany totiž, když přijela do Žiliny za dcerou a za mnou jakožto desetiměsíčním capartem, zjistila, že maminka je znovu těhotná. Přemluvila maminku, aby si dala bez tatínkova vědomí, ten byl tou dobou na delší služební cestě mimo město, udělat tajně potrat, aby si prý dalším porodem nezkazila postavu. Babička pokoutně sehnala jakousi porodní bábu, která však zákrok zfušovala, a maminka zemřela na celkovou otravu krve. Bylo jí tehdy necelých jedenadvacet let.

Maminka měla sestru Paulu Moškovičovou. Ta se provdala stejně jako moje matka za advokáta, jakéhosi pana Bélu Jakobovitse. Odstěhovala se za manželem do Budapešti. Jako dítě jsem za nimi jezdíval a Béla si mě prý zamiloval natolik, že mě chtěl adoptovat. Jeho osud byl tragický – holomci z tamějších fašistických „šípových křížů“ [6](#) ho při svém antisemitském řádění v ulicích Budapešti utloukli za to, že se snažil přes jejich cepy a obušky ochránit neznámou stařenku. Teta Paula tedy takto tragicky ovdověla. Babička Fany dceři poradila, aby se raději přestěhovala na Slovensko, že prý je to pro ni tak bezpečnější. Bohužel ji teta poslechla, v Bratislavě si našla byt a na falešné arijské doklady se zde úředně přihlásila. Paula byla blondýnka a nevypadala vůbec židovsky, a tak si myslela, že je konečně v bezpečí. Ovšem její sousedka si ji vytipovala jakožto podezřelou osobu a

udala Paulu hlinkovským gardistům. Gardisté si pro ni přišli, zbili ji a vynutili si na ní přiznání. Byla zařazena do nejbližšího transportu a plynová komora v Birkenau se postarala o vše nezbytné.

Dětství

Narodil jsem se roku 1921 v Žilině. Ve třech letech jsem úplně osiřel. Protože jsem osiřel v útlém věku, obstarali mi tedy kojnou, svobodnou matku, jakousi paní Balážovou, která se jmenovala křestním jménem stejně jako moje nebohá maminka – Ilona. Měla zřejmě mléka na rozdávání a milovala mě snad víc než své vlastní dítě. Mnoho let po válce mi do rozhlasu kde jsem pracoval, přišel dopis od jakési paní, která psala, že zaslechla v rozhlase mé jméno, a chtěla vědět jestli jsem ten Lacinko, kterého kdysi kojila. Poslala mi fotografii kde jsem dvouletý chlapeček s tatínkem – vlastně díky ní mám jedinou památku na svého otce. Ilona se vdala za četnického strážmistra někam na pomezí Slovenska a Moravy. Vypravil jsem se za ní. Abych ji překvapil, tak jsem jí nedal předem vědět že ji hodlám navštívit. Když jsem přijel, setkal jsem se s jejím mužem, takovým pánem o berlích, který mi sdělil, že krátce předtím zemřela. Zavedl mě alespoň na její hrob.

Jako chlapeček jsem byl asi krásné dítě, protože jsem dokonce v Michalovcích vyhrál soutěž krásy. Když mi bylo asi šest let, organizovalo město Michalovce soutěž krásy, někdo mě tam přihlásil a já jsem v chlapecké kategorii vyhrál. V dívčí kategorii vyhrála sestra jednoho mého kamaráda, tato holčička se jmenovala Litzi Goldfingerová. Tenkrát nás vyfotografovali a naše fotka byla uveřejněna v nějakém literárním časopise. Bohužel fotku nemám, o všechno jsme za války přišli.

Vyrůstal jsem u prarodičů – střídavě mě hlídali Porjesovi, tedy otcovi rodiče v Žilině, kde jsme mluvili slovensky a německy. Střídavě na mě dohlíželi Moškovičovi, tedy matčini rodiče v Michalovcích, se kterými jsem mluvil zemplínským nářečím a jidiš. Zázemí obou rodin, co se týče náboženské stránky, bylo poměrně rozdílné. Moškovičovi byli ortodoxní, zatímco Porjesovi byli neologičtí Židé.

V Žilině v domě mého nebohého zemřelého tatínka jsem měl jako úplný sirotek „bonu“ - vychovatelku. Byla to Němka, velice zbožná katolička, stará panna, která se honosila dvanácti křestními jmény, z nichž si pamatuji akorát pět: Maria, Magdalena, Marta, Kristina, Luisa. Strašně mě milovala a ze své gáže mi kupovala hračky. Dědeček Šalamon a babička Júlia měli dost starostí s málo prosperujícím hospodářstvím a s pěti nevdanými dcerami. Ostatních osm stačil tatínek před svojí smrtí vydat za slušné muže, ale ostatní po jeho smrti zůstaly na ocet. A tak mě vychovatelka Marie Magdalena vychovávala po svém. Vodila mě do katolického kostela, takže jsem uměl Otčenáš, Zdrávas Maria i další modlitby jako správný katolík.

Obě rodiny, Moškovičovi i Porjesovi, vařily košer. Bylo zvláštní nádobí na mléčná jídla, zvláštní nádobí na masitá jídla, aby se to striktně oddělilo. V Žilině to bylo slabší, ale v Michalovcích babička dbala na to, aby bylo vše podle pravidel, rituálně čisté. Prarodiče v Žilině zaměstnávali kuchařku, katolickou dívku Hanku, která vařila vynikající jídla. Jedli jsme tradiční pokrmy – o pesachu macesy a i o jiných svátcích tradiční pokrmy. O šábesu se také zapalovaly svíce. Před jídlem jsme se v obou rodinách modlili nějakou hebrejskou modlitbu, ale já už si tyhle věci dnes vůbec nepamatuji. Vím také, že jsme museli všechno sníst, žádný drobeček nesměl přijít nazmar. Do synagogy jsme chodili spíše ale v Michalovcích. Měl jsem tam ve třinácti letech bar micve [„syn přikázání“, každá osoba mužského pohlaví, která je povinná plnit předpisy judaismu. Povinností je plnit náboženské závazky ode dne, kdy chlapec dosáhl třináct let – pozn. red.]. To byla velká sláva! Ovšem jediná babička Fany Moškovičová přežila šoa, a po válce naprosto ztratila jakékoliv náboženské iluze. Na košer

kuchyni zanevřela a přestala dodržovat veškeré rituální předpisy.

Velice rád jsem četl. Dědeček mi sice občas daroval nějakou korunu, ale na uspokojení mých čtenářských zálib to nestačilo. Dohodl jsem se tedy se sodovkářem panem Kleinem, že po škole budu rozvážet na vozíčku limonády. Za rozvoz, který mi denně zabral asi dvě nebo tři hodiny, jsem od pana Kleina obdržel jednu korunu a jednu láhev limonády navíc. Z tohoto výdělku jsem si kupoval detektivky, byl to brak vydávaný v sešitech pod názvy „Sherlock Holmes“, „Nick Carter“, „Tom Shark“, „Joe Bangs“, „Leon Clifton“, „Charlie Chán“, „Buffalo Bill“ nebo „Winnetou – rudý gentleman“. Četl jsem potají při plamínku svíčky, protože elektrinou se v soukromé domácnosti žilinských prarodičů šetřilo.

V otcově pracovně byla také mahagonová knihovna plná mnoha krásných knih. Byly zde odborné právnické knihy, ale i filosofické traktáty Spinozy, Kanta a Schopenhauera, nebo politické statě od Carla von Ossietzkého a Kurta Tucholského. Beletrie i poezie od Shakespeara, Miltona, Goetheho, Schillera, Heineho a Thomase Manna. Všechno bylo v originále na rozdíl od slovenštiny a maďarštiny, používaných v domech mých prarodičů. Měl jsem však guvernanku, takže četba v originále mi nedělala potíže. Znalost jazyků se mi později hodila i v lágrech a ještě později v novinářském a tlumočnickém povolání.

Jako starší jsem měl povolen do pracovny po mém otci, do které kromě babičky, dědečka a tet, které zde uklízely, jinak nikdo nesměl. Vzpomínám si na koženou sedací soupravu, na tmavý nábytek, černé a bílé mramorové stolní hodiny, klavír značky „Ehrbar“, porcelánové vázy značky „Rosenthal“, a na obrovskou mušli na klavíru, v níž věčně hučelo moře. Na zdi visela ve zlatém rámu olejomalba židovského malíře Kaufmanna znázorňující disputaci rabína s farářem. Visela zde také uhlokresba – dvojportrét mé krásné černoooké a černovlasé mladé maminky a šťastně se usmívajícího, více než o dvacet let než maminka staršího, tatínka. Uhlem malovaný portrét vytvořil známý maďarský umělec, jehož jméno jsem už zapomněl. Ze všech těchto věcí jsem po válce nenašel nic. Vlastně skoro nic – na dvorku zdevastovaného domu jsem na smetišti objevil poničený uhlový dvojportrét mých rodičů. Byl roztrhaný a v hrozném stavu. Tatínka se zachránit nepodařilo, nechal jsem zrestaurovat alespoň maminčinu podobiznu. To je jediná památka, kterou na maminku mám. Po tatínkovi mi zbyla vlastně jenom jedna fotografie, kterou mi před lety věnovala má bývalá kojná Ilona Balážová. Na fotografii jsem jako dvouletý chlapeček, sedím na houpacím koni, a vedle mě stojí můj pohledný tatínek.

Nevím přesná data smrti mých rodičů. A proto vždy když mám potřebu, tak se modlím „kadiš sirotků“ [kadiš: responsivní modlitba požehnání a chály. Přednášený při předepsaných příležitostech v synagoze, domě smutku za zemřelé, o pohřbu apod. – poz. red.]. Nijak pravidelně, prostě když mám niternou potřebu, což je poslední dobou čím dál častěji. Je to jediná modlitba kterou si dnes jakž takž pamatuji, už mi taky vypadla z paměti, tak mám takovou mnemotechnickou pomůcku. Mám to napsané v hebrejštině, ale protože už jsem zapomněl i ta písmenka, kamarád mi to přepsal v latince tak jak se to vyslovuje. Když jsem byl malý, chodil jsem s prarodiči nebo s tetami na židovský hřbitov v Žilině na místo, kde rodiče měli hrob. Ten hřbitov byl za války slovenskými fašisty zničený jako všechny židovské hřbitovy. Myslím, že ho v posledních letech zrestaurovali, takže se tam chystám podívat. Na tom hřbitově leží jenom otec s maminkou. Ostatní příbuzní jsou bůhví kde. Ztratil jsem za holocaustu v Osvětimi dvacet osm blízkých příbuzných, takže já mám vlastně takový svůj soukromý Yad Vashem.

V rodišti mé maminky, v Michalovcích, se ze mě mí prarodiče rozhodli přes letní prázdniny udělat pravověrného ortodoxního Žida. Musel jsem si nechat narůst pejzy, dostal jsem na hlavu jarmulku, oblékli mi spodní rituální kytlici s třásněmi, které mi přechušovaly přes krátké kalhoty. Najali mi dokonce soukromého učitele náboženství. První učitel se jmenoval Mordche, pamatuji si hlavně, že se stále dloubal v nose. Přesto mě naučil číst hebrejská písmena a některé modlitby. Ale moc se mu to nedařilo, protože jsem tvrdil, že na malá písmenka nevidím. Žaloval na mě dědečkovi, který mě na to konto poslal k očaři, kde se zjistilo, že jsem skutečně krátkozraký. Předepsali mi tedy dioptrické brýle. Můj druhý učitel byl mladší, vzdělanější a vstřícnější. Jmenoval se Broche, což hebrejsky znamená „požehnání“. Zeptal jsem se ho jednou co vlastně obnáší být Židem. Odpověděl: „Být Židem znamená být člověkem.“

Po prázdninách jsem se vrátil k prarodičům do Žiliny. Dědeček Šalamon spráskl ruce a volal na babičku: „Julinko, podívej se, jakou nám z našeho Lacinka udělali ti Moškovičovi na východě opici!“ Vzal babičce ze šicího stroje nůžky, ustříhl mi pejzy, vyhodil jarmulku a strhl ze mě kytlici s třásněmi. Dokonce mi zabavil i brýle, abych prý ze sebe nedělal šaška, a zakázal mi při chůzi mávat rukama. Musel jsem s ním chodit na procházky vzpřímeně a ruce připažené k tělu. Dědeček v sobě prostě nezapřel dril z c.k. rakouské armády.

Já jsem náboženství nikdy nebral moc vážně. Michalovská babička chtěla, abych chodil do chederu, ale já jsem to odmítl. Dědeček ji přemluvil, ať mě nenutí, takže jsem tam chodit nemusel. V Žilině jsem chodil do takzvané neologické školy, to je takový židovský směr, abych tak zkrátka řekl, který nebere nic vážně. Tato lidová neologická škola byla na vynikající úrovni, učili zde velice dobří kantoři. Učila se zde němčina už na základní škole, školu navštěvovali i nežidovští spolužáci. V sobotu jsme měli volno, v neděli se učilo. Střední školu, tedy reálné gymnázium jsem absolvoval pro změnu v Michalovcích. Měl jsem výborný prospěch, uměl jsem z domova perfektně německy a z Žiliny jsem uměl i výborně slovensky, což se o mých spolužácích i některých učitelích říci nedalo. V Michalovcích se totiž hovoří východoslovenským zemplínským nářečím. Pamatuji se, že jsme na gymnáziu se spolužáky jednou hráli při hodině náboženství mariáš. Učitel Ehlinger, šames, který nás vyučoval, najednou povídá: „V Maďarsku je azesponem Béla Kuhn a v Michalovcích je azesponem Porjes!“ „Azesponem“ znamená v jidiš něco jako vrcholný drzoun! Béla Kuhn byl maďarský předseda komunistické strany a velký postrach všech Židů. Takže takhle vtipně mě šames přirovnal skrze drzounství k Bélovi Kuhnovi.

Vzpomínám si, že jsem šel v Michalovcích po ulici a přišel ke mně můj o dva roky mladší spolužák Špaňár. Začal mi nadávat do smradlavých Židů. Já jsem ho popadl a vymáchal jsem ho v kaluži. Bylo zrovna po dešti, takže jsem ho pořádně zřídil a umazal. Když přišel domů, zřejmě si na mě stěžoval rodičům. Ovšem jeho rodiče byli velice slušní lidé, evangelíci a odpůrci fašismu. Pan Špaňár byl vážený lékař. Špaňárovi přišli na druhý den vyfintění v gala oblečení i se synkem k nám domů, a hrozně se za syna mým prarodičům omlouvali.

Středoškolská studia ale jinak probíhala v idylických podmínkách První republiky [7](#). Ještě před vypuknutím oficiálního fašismu zabrala česká armáda přechodně Slovensko, aby zabránila maďarské iredentě, násilnému přidružení. Barva iredenty byla zelená, což jsem v té době nevěděl. Zrovna se to sešlo tak, že jsem v tomto roce navštěvoval oktávu a nosil jsem na klopě kabátu abiturientskou stužku – zelenou a žlutě lemovanou. Vojenské hlídky tvořili nějací nevzdělaní mladí kluci. Když mě na ulici uviděli se zelenou stužkou, nařkli mě z podpory maďarské iredenty a uvěznili mě přes noc v tělocvičně gymnázia. Babička s dědečkem byli zoufalí, nevěděli co se se mnou děje

a báli se pochopitelně o mě. Ráno se vysvětlilo, že došlo k nedorozumění, propustili mě a nějaký kapitán se prarodičům moc omlouval. Vzpomínám si, že babička říkala: „Doufám, že tohle byl tvůj poslední průšvih!“ Chudinka, už se nedozví jak se tenkrát mýlila.

Až v oktávě jsme si my židovští žáci teprve uvědomili, jak idylická do této chvíle doba byla. Gymnázium jsme totiž dokončovali už v době vrcholící rozvratné činnosti hlinkovců, do níž se aktivně zapojilo i několik, ne zrovna nejúspěšnějších, spolužáků. Ve škole na chodbě jsme měli zamřížovanou šatnu kde jsme se převlékali. Jednou v zimě jsme všichni židovští oktáváci, bylo nás osm, zjistili, že máme uřezané knoflíky z kabátů. Naším zbylým dvaceti nežidovským spolužákům se nic podobného nestalo. Mstitelem jsem byl zvolen já. Příští den jsem do školy přišel záměrně o chvíli později už po zahájení první vyučovací hodiny. Vybavil jsem se žiletkou. Vnikl jsem do šatny, byla prázdná, protože všichni ostatní spolužáci už seděli na hodině. Vyřízl jsem knoflíky na kabátech všech nežidovských spolužáků. Nikdo z nich si nestěžoval, protože moc dobře věděli, že totéž udělali předtím nám. Tím první etapa antisemitských výpadů skončila.

Duchovním vůdcem žáků hlinkovského ražení byl náš profesor Hlaváč, katecheta katolického náboženství. Druhým antisemitou byl profesor slovenštiny Konštantín Maco. Ve vypjatém ovzduší přechodného obsazení Slovenska českou divizí se nevraživost těchto dvou profesorů proti žákům židovského původu vystupňovala natolik, že potají rozdali maturitní otázky ze slovenštiny svým antisemitským oblíbencům, nám židům však zadání otázek zatajili. Ostatní profesori byli vesměs z Čech, kteří s hlinkovci rozhodně nesympatizovali – jeden z nich, profesor němčiny, František Vymazal, mi také o komplotu svých fašizujících slovenských kolegů pověděl. Nevěděl však o které otázky přesně jde a ani jak se k nim dostat. Vymyslel jsem plán: předpokládal jsem, že distributorem otázek bude katechetův největší oblíbenec, spolužák Michal, který se později po vyhlášení „nezávislého“ Tisova státu stal vysokým funkcionářem Hlinkovy strany HSĽS [8](#). Jednou, když „národovci“ byli na ne příliš tajeném ilegálním vojenském výcviku, zašel jsem do bytu, kde Michal bydlel. Otevřela mi jeho teta. Řekl jsem jí, že si Michal něco zapomněl a já mu to mám přinést. Pustila mě dovnitř a já jsem otázky v jeho stole skutečně našel. Rychle jsem je opsal a pak doma přepsal pro všechny své židovské spolužáky. Michal se od své tety dozvěděl k čemu došlo, okamžitě se dovtípil, že se jedná o mě – neboť brýlatí jsme ve třídě byli pouze dva – já a jedna dívka. Michal to profesorovi řekl, ale na přepsání maturitních otázek už bylo pozdě. A tak asi profesor Maco musel číst se skřípěním zubů moji maturitní kompozici na téma „Ježíš Kristus a láska k bližnímu“. Se stejnými pocity asi sledoval moje vystoupení přes maturitní komisí. Všechno jsem zvládl bezvadně, ale profesor Maco byl jiného názoru. Chvilí se hádal s komisí a poté mi dal ze slovenštiny dostatečnou. Znehodnotil mé maturitní vysvědčení – byla to jeho osobní pomsta za to, že jsem podlomil jeho snahu prokázat nadřazenost jeho militantních oblíbenců.

Za války

Po maturitě jsem nemohl studovat kvůli Norimberským zákonům, a proto jsem se rozhodl, že se půjdu v Michalovcích vyučit zámečníkem. Ovšem než jsem se vůbec stačil doučit, byl jsem povolán do takzvaného Šestého robotného práporu – jelikož Tisův „Slovenský štát“ se rozhodl vyřešit problém mladých Židů dvojfázově: zaprvé využít jejich pracovní sílu do poslední mrtě v pracovních táborech, zadruhé naložit je do dobytčáků a svěřit jejich konečnou likvidaci na cizím území, Generalgouvernement Polen, svým německým protektorům. Pro realizaci první fáze zřídil režim, pod vedením ministra obrany Ferdinanda Čatloše [9](#), zvláštní útvar, eufemisticky nazvaný „Šestý robotný prápor“. Byl to krycí název pro tábory nucených prací, které byly pod komandem

ministerstva obrany. Navlékli nás proto do naftalínových uniforem, které vyhrabali odněkud ještě z doby rakousko – uherské armády. Dostali jsme tmavomodré mariňácké uniformy a k tomu na hlavu ještě placaté „kuchařské“ čepice, takže jsme vypadali skutečně fantasticky! Do pracovních táborů, které byly rozestě po území celého Slovenska /celkem těchto poboček bylo asi šest/ narukovaly ročníky 1919 – 1921. Celkem nás slovenských židovských mládenců bylo 1278. Tento stav doplnilo několik stovek lidí ze starších ročníků 1916 – 1918, kteří byli původně odvedeni k československé armádě. Po vzniku profašistického slovenského státu byli zbaveni dosažených hodností, vysvlečeni ze zelených stejnokrojů a spolu s námi mladšími byli navlečeni do modrého. Já jsem 3. října 1941 narukoval do Svätého Jura, což bylo městečko mezi Bratislavou a Pezinkem. Bylo plánováno, že po nějakém čase budeme zařazeni do transportu do koncentračních táborů na Němci obsazeném území. Ve Svätém Jure jsme byli ubytováni v dřevěných barácích zamořených mravenci a blechami, a naši výzbroj tvořily krumpáče a lopaty. Vyfasovali jsme plechový ešus a plechovou lžici namísto příboru. K užívání byla jediná umývárna, dvě latríny, žádný zdroj pitné tekoucí vody. Z hlediska nějakého vojenského drilu, to byla v podstatě šaškárna, protože to nikdo nebral vážně.

Dozorci byli árijsší poddůstojníci, zčásti bývalí trestanci, zčásti lidé mdlejšího rozumu, které vrchnost neuznala za hodné služby v řádne slovenské armádě. Jeden z „rotmajstrů“, který byl v civilu továrníkem sodovkárny, byl blázen – dal si dokonce do okna svého služebního bytu postavit kulomet s permanentní obsluhou, dnem i nocí namířený na prkenné ubikace „šestipraporáků“, jelikož trpěl fixní ideou, že mu Židé ukládají o život. Nesměli jsme samozřejmě opouštět tábor, stýkat se s árijským obyvatelstvem, nesměli jsme dosáhnout žádné vojenské hodnosti, byli jsme všichni označeni titulem „robotník – Žid“. Nesměli jsme dostat dovolenky, jedinou výjimkou bylo úmrtí nejbližšího člena rodiny či předvolání k soudu. Ovšem i v takových případech nás musel na dovolence doprovázet árijský dozorce, jemuž jsme museli předem uhradit všechny výlohy spojené s cestou; a tak tedy v případě, že jsme neměli potřebné prostředky, nebylo nám povolení k dovolence uděleno.

Denní režim byl vyplněn desetihodinovou lopotou pro firmu Moravod při odvodňování bažin. Pomáhali jsme při budování Šúrskeho kanálu u Svätého Jura. Denní žold představoval jeden a půl koruny, která stačila na žemli, sodovku a pět cigaret. Večer jsme si čistili zablácený mundůr ocelovými kartáči, což bylo zakázáno jakožto poškozování erárního majetku, ovšem bylo to daleko účinnější a rychlejší než praní ledovou vodou a erárním mýdlem za dvě koruny. Noci byly způli plny nenaplněných erotických snů, z druhé poloviny pak byly vyplněny zuřivým drbáním a marným chytáním tisíců nenasytných blech, kterými byly naše kavalce zamořené. Občas náš polospánek zpestřovaly noční poplachy a nástupy či kontroly výstroje.

Tuto rutinu narušily v březnu 1942 pošta, která byla do našich ubikací doručována. Byli jsme zaplaveni zoufalými dopisy od svých děvčat, že do dvou týdnů budou z jejich někdejších bydlíšť vypraveny první transporty s mladými dívkami do německého tábora v jihopolském městě Osvětim. Do tohoto transportu dívek, vypraveného ze zemplínské metropole Michalovců, byla zařazena i moje dívka Riva Halperová. Bylo jí devatenáct, v Užhorodu vychodila rodinnou školu a než jsem odjel do pracovního tábora, chodili jsme spolu. Byla to krasavice: havraní vlasy, oči jako srnka, něžná ústa, štíhlá postava, ňadra akorát, lýtka jako vysoustruhovaná. Mně bylo dvacet let a všichni nám tvrdili, že jsme s Rivou krásný pár a že se k sobě hodíme, podle tehdejších maloměstských měřítek tomu říkali „velká láska“. Chodili jsme do kina, uši i lýtka nám hořela, a jakmile se zhaslo, osahávali jsme se. Při večerních procházkách jsme se objímali a líbali, ale dál než

čemu se říká „petting“ jsme se nedostali. Riva byla z ortodoxní rodiny a musela být nejpozději v deset večer doma. A teď mi moje láska psala, že má nastoupit do transportu do Osvětimi. Její maminka mi napsala: „Přijedte, prosím, co nejrychleji. Slyšeli jsme, že děvčata určená do transportu může zachránit manželství s vojákem. Pospěšte si, transport odjíždí už za čtrnáct dní. Bůh vám žehnej!“ Matčin text, zkrabatělý zaschlými slzami, doplnila Riva dvěma slovy: „Miluji Tě!“

Kamarád Saša Goldstein přezdívaný Kucuš, který měl podobný problém jako já dostal nápad. Jeho plán byl geniální, Kucuš měl mezi árijskými dozorci kamaráda krajana, který s ním občas chlastal a hrál karty. Tento kamarád mu slíbil za padesátikorunu půjčit svoji zelenou uniformu. Za stovku jsme pořídili padělané cestovní rozkazy s pravými kolky a razítky pro nás oba. Plán byl takový, že já pojedou v židovské modré uniformě a Kucuš coby „árijec“ mne bude eskortovat v zelené uniformě. Mne vysadí v Michalovcích, sám bude pokračovat do Prešova, za tři dny oba svatby zvládneme, a pak se společně vrátíme do Svätého Jura. Byl jsem nadšený, potřebné peníze jsem obstaral a všechno vyšlo do puntíku. Ovšem když mě Rivina matka spatřila, pláčem zalomila rukama. Stalo se totiž něco nepředvídatelného: ministerstvo vnitra se rozhodlo – zřejmě aby předešlo případným útekům z méně hlídaných seřadišť v menších městech – soustředit dívky ve sběrných táborech v Popradu a Bratislavě, a odtamtud je v dobytčácích transportovat do Osvětimi. Takže ve chvíli, kdy se mi podařilo do Michalovců dorazit, už byla Riva a ostatní michalovská děvčata tři dny ve sběrném táboře. Svatby s příslušníky šestého robotného práporu se nekonaly. Konaly se pohřby jejich nešťastných rodičů. Po krátké době skonala na infarkt i Rivina matka – ušetřila si tak strastiplnější cestu do Osvětimi.

Vrátil jsem se tedy zklamaný do Svätého Jura. Svůj útek jsem si odskákal čtrnácti dny vězení bez večere. Trest byl překvapivě mírný, protože velení vzalo jako polehčující okolnost, že jsem se vrátil dobrovolně po 48 hodinách absence. Pokud jde o Kucuše, ten se do tábora nevrátil, ani ho nechytili. Válku přežil v lesním bunkru u partyzánů, po válce se stal ředitelem hotelu v Bratislavě, zemřel v osmdesátých letech.

V Šestém robotném práporu se mnou sloužil Rafael Friedl, hudebně a jazykově nadaný chlapec, který byl nadšeným sionistou. Podařilo se mu utéci a v malém slovenském městě se osvobození dočkal jakožto varhaník místního katolického kostela. Po mnoha letech jsem se s ním setkal v osvobozené Praze, kde pod hebrejským jménem Rafael ben Šalom vykonával funkci diplomata státu Izrael. Navrhl mi, jestli bych nechtěl pracovat pro Simona Wiesenthala [10](#) jakožto „lovec nacistů“. Já jsem tu nabídku ale odmítl. Chtěl jsem začít nový život. Chtěl jsem na všechny hrůzy zapomenout. Samozřejmě, že nejde zapomenout. Možná odpustit, ale zapomenout určitě nelze. Dalším kolegou ze Svätého Jura byl Pavel Grünwald, skvělý lyžař. Byl mladý, a tak ho nástup transportu z Šestého robotného práporu do koncentračního tábora mohl ještě dva roky minout. Nechtěl však opustit svou ovdovělou matku a dobrovolně ji doprovodil do Osvětimi, kde zahynula. Sám přežil holocaust v nedalekém táboře Buna [11](#), dožil se osvobození Američany. Několik týdnů poté ale zemřel v jejich karanténním táboře na tyfus.

Své mládí bych nazval obdobím neustálých úteků. Zavínily to okolnosti. Abych řekl pravdu, odkud to šlo, odtamtud jsem utekl, anebo jsem se alespoň snažil utéct. Jenom ze Svätého Jura jsem utekl dvakrát. Podruhé jsem zběhl poté, co nám hrozili transportem na ukrajinskou frontu. Tam jsme měli tzv. Pohotovostní oddílům Hlinkovy gardy, nasazeným po boku SS, čistit minová pole. Stal jsem se tedy četníky hledaným dezertérem, neboť Šestý robotný prápor spadl pod ministerstvo obrany.

Přišel jsem do Michalovců a onemocněl jsem, primář michalovské nemocnice, zarytý nepřítel tisoovského režimu, Zdeněk Klenka, mi diagnostikoval zápal pohrudnice a prohlásil, že musím okamžitě do nemocnice. Do michalovského špitálu jsem nemohl, protože by doktora Klenku udali kolegové. Poslal mě tedy do sanatoria do Bratislavy. Nevím co přesně stálo v doporučujícím dopise, ani kdo zařídil a hradil můj dvouměsíční pobyt v sanatoriu doktora Sumbála, protože jsem většinu času proležel ve vysokých horečkách. Myslím, že to obstarala babička Fany přes svého arizátora pana Pavola Hospodára. Odsávali mi dvakrát denně z pohrudnice kanylou hnis. Léky a bažanta mi přinášela, přidržovala a odnášela mladá hezká jeptiška karmelitánka Zita. Hrozně jsem se před ní za toho bažanta styděl, protože Zita se mi líbila. Horečky ustupovaly, můj celkový stav se postupně zlepšoval, pan profesor byl spokojený a „vyhrožoval“, že mne za takové dva týdny pustí domů. Kam „domů“ byla ovšem kardinální otázka, ale tou jsem se zatím neobtěžoval. Čtrnáct dnů byla ještě dlouhá doba, zejména když po dlouhých týdnech mé léčby a postupné „revitalizace“, začali mi někteří spolupacienti z pokoje řádně brnkat na nervy, patrně stejnou měrou, jak jsem jim šel na nervy sám. Jenomže, co čert nechtěl, tempo mého uzdravování patrně předstihlo odhad samého pana profesora. Stala se totiž taková trapná příhoda. Sestřička Zita mi opět jednou přidržovala bažanta a ve mně se jaksi nečekaně probudila mužnost. Prostě bažant byl sice ještě poloprázdný, ale jeho hrdlo bylo pojednou zaplněné. Zita se vyděsila, z úleku upustila nádobu a v panice vyběhla z nemocničního pokoje. Otrlejší spolumarodi se sice chechtali, až se za břicha popadali, ale mně pořádně zatrnulo. Vzápětí totiž vtrhla do pokoje nasupená vrchní sestra, postarší sestřička se sekundářem. Sjela mě přímo nekřesťansky, že jsem hanbář a nevychovanec a, že si zřejmě pletu nemocnici s veřejným domem. Nedovedl jsem si vůbec představit, jakými slovy asi cudná Zita vylíčila ten trapas, ale vybraná mluva sestry představené vyznívala v kontextu s celou epizodou tak komicky, že jsem vyprskl smíchy, čím jsem, pochopitelně, nasadil všemu korunu a aféra byla dovršena. Pan profesor Sumbál byl ovšem světa znalý muž a patrně si o celé té aférce myslel své, ale před vrchní musel zachovat dekorum a nazval mé chování klackovstvím. A protože si to zřejmě nechtěl rozházet s řádem karmelitek, přečetl si v přítomnosti hlavní jeptišky s kamennou tváří můj chorobopis a pak mi sdělil, že se můj stav natolik zlepšil, že do tří dnů mohu opustit jeho kliniku. Ortel jsem přijal mlčky. Když profesor s vrchní sestrou odešli, vyřkl můj postarší soused myšlenku, které mne, naivu z venkova, ani nenapadla. „Jo, holenku“ – řekl – „civilní ošetřovatelky jsou holt podstatně dražší.“

Sestra Zita do našeho pokoje už nevkočila. Bažanty nám nosil ošetřovatel, který se na mne culil, protože aférka se už rozkřikla po celém sanatoriu. Tak skončil můj léčebný pobyt na klinice profesora Sumbála v Bratislavě, kterému jsem navždy zůstal vděčný. Když jsem vycházel hlavním vchodem, ještě jsem trochu, ale už ne sípavě, pokašlával. Sestře Zitě jsem poslal písemné poděkování s upřímnou omluvou. Po válce jsem koupil velkou kytici a odnesl ji na kliniku. Květiny převzala pomenší karmelitánka, trochu při těle, kterou jsem neznal. „Sestra Zita už není mezi námi“, sdělila mi. „Kam odešla?“ zeptal jsem se. Baculatá sestřička sklopila oči. „Odešla na věčnost“, odvětila. „Už před dvěma lety.“ [s laskavým svolením Ladislava Porjese citováno z rukopisu dosud nepublikované knihy CENZUROVANÝ ŽIVOT: Z paměti česko – slovensko –židovského reportéra]

Žil jsem na falešné árijské papíry v Bratislavě. Falešné doklady vystavovali ilegálně buď evangeličtí nebo řecko-katoličtí faráři, kteří byli proti fašistickému režimu. Pomáhali Židům, vystavovali jim falešné rodné listy. Ovšem já jsem se vydal na bratislavskou židovskou obec. Seděli tam nějakí dva mladí kluci, kteří si ode mě vzali moje autentická data narození, a řekli, abych přišel za dvě hodiny.

Datum narození ponechali, ovšem jméno mi změnili na Po Irubský a vystavili mi rodný list a domovský list. Dali mi taky doklad o tom, že jsem byl operovaný na fimózu (zánět předkožky), to proto, že kdyby se zjistilo že jsem obřezaný, abych měl doklad proč. Vše udělali zadarmo a ještě mi dali sto korun z tajných fondů. Dali mi radu, abych všechny papíry nenosil pohromadě, abych nebyl nápadný. Také mi doporučili, abych se svým neárijským obličejem raději vůbec nevycházel ven. Já jsem ale na jejich dobré rady nedbal, myslel jsem si, že to tak nebezpečné být nemůže, že přeci snad až tolik židovsky nevypadám. Dnes už vím jak naivní jsem tehdy byl!

Našel jsem si na inzerát práci – v novinách psali, že nějaká říšskoněmecká firma na kompoty a marmelády, která měla filiálku v Bratislavě, hledá německo-slovenského překladatele. Vypravil jsem se na adresu, kterou v inzerátu uváděli, představil jsem se pod falešným jménem a řekl jsem, že bych měl o práci zájem. V kanceláři seděl nějaký říšský Němec, přezkoušel mě jak dovedu překládat, a okamžitě mě přijal. Pracoval jsem u něj dvakrát týdně, vždy asi dvě nebo tři hodiny. Plat jsem dostával tisíc korun měsíčně – koruna měla tehdy ještě téměř předválečnou hodnotu, takže jsem si přišel na velmi slušné peníze. Jenom pro srovnání: ještě koncem roku 1944 stála krabice výtečných italských sardinek jednu korunu – takže tisíc korun byly opravdu velice slušné peníze. To mi dovolilo pronajmout si v jedné bratislavské vilce byt, který pronajímala nějaká vdova. Myslím ale, že můj německý zaměstnavatel vytušil něco o mém původu, protože jednou mi povídá: „To je zajímavé, že na rozdíl od vás, Slováci pořádně německy neumí.“

Ovšem stalo se, že mě udal bývalý příslušník Šestého robotného práporu, kterého si platila Tajná bezpečnost jako udavače. Ten mě jako zběha vytypoval, našel a udal gardistům. Najednou mě na ulici chytili, bránil jsem se a volal co si to dovoluji, ale řekli mi abych držel hubu. Sebrali mě a začali mě vyslýchat. Tvrdil jsem že jsem tím, kdo je napsán v mých papírech. Řekli mi, že když tvrdím že jsem Slovák, ať tedy sundám kalhoty, aby se přesvědčili, že nejsem Žid. Řekl jsem, že to je zbytečné, že jsem byl na operaci zánětu předkožky. Dostal jsem facku. Křičeli na mě, že žádný Slovák by u sebe tolik dokladů nenosil. Natož aby nosil operační osvědčení. V tom měli pravdu, velká chyba byla, že jsem neposlechl varování na bratislavské židovské obci, abych papíry nenosil nikdy pohromadě. Zmlátili mě a vlekli mě s ostatními vězni svázaného v řetězech přes Bratislavu. Zastavovali dopravu a vlekli nás ulicemi jako zvířata. Soucitnější lidé se zastavovali a podstrkovali nám čokoládu nebo pětikorunu. Tak jsem se dostal do vojenského vězení, do garňáku v Popradu.

Musel jsem odevzdat doklady, peněženku, hodinky, kapesní nůž a hřeben. Dozorci si mě prohlížel a zeptal se: „Ty jsi Žid, co? Tys nám tady akorát scházel!“ Ve skladišti jsem odevzdal sako, kalhoty, balonák, prádlo, kravatu a polobotky. Vyfasoval jsem erární košili, dlouhé plátěné podvlékačky, letní plátěnou uniformu a tvrdá bagančata. Přidělili mi také plechovou misku a lžíci. Vedli mě dlouhatánskou ponurou chodbou s mokřými a plesnivými zdmi. Budova snad pochází z dob Rakousko-Uherské monarchie, od dob Marie Terezie [Marie Terezie (1717 – 1780): česká a uherská královna a rakouská vévodkyně od roku 1740. Jako manželka Františka I. Lotrinského říj. něm. císařovna (od 1745) – pozn. red.] se tu snad nic nezměnilo, ani se zde nevětralo – vzduch byl tíživý a zatuchlý. Právě, nefalšované garnizónní vězení. Cela byla velká studená místnost s vysokým oknem, pochopitelně zamřížovaným. Podél obou stěn dlouhé lavice a mohutný neohoblovaný stůl. U další zdi slavníky přikryté dekami a v koutě nepřikrytý kýbl, který pekelně smrděl. Moji spoluvězně tvořili zloději, násilníci, dezertéři, nemocní – dohromady nás bylo na cele třicet mužů. Vězni hráli „maso“ – Cikán s holou zadnicí stál a musel uhodnout kdo ho praštil. Podle pravidel ho měli tlouct dlaněmi, ale měli něco podobného karabáči – Cikán strašně křičel bolestí.

K večeri jsem vyfasoval černou horkou kávu se sacharinem a studený hrách. Cikán mi radil, ať si hrách nasypu do kávy, alespoň si ho ohřeju – a navíc, v žaludku se to stejně smíchá. Po večerce jsme zalehli na slamníky. Bylo nás třicet, ale pokrývek bylo jen dvacet, takže jsme je museli umně složit, abychom byli přikrytí všichni. V noci to znamenalo, že když se jeden otočil, museli se spolu s ním otočit všichni, protože jinak bychom se pod deky všichni nevešli. Trvalo mi chvíli než jsem se tomu přizpůsobil. Dostal jsem pár pohlavků od spolunocležníků a pak jsem si zvykl. Po takové noci jsem ráno vstával polámaný a nevyspalý. Všude byly štěnice a vzduch se nedal dýchat kvůli otevřenému kýblu a hrachu, který jsme měli k večeri. Před snídaní jsem se vypravil do umývárny – podlouhlá špinavá místnost s několika kohoutky, z nichž jen čůrkem tekla ledová voda. Byla mi zima, podzim pod Tatrami je pořádně chladný. K snídani jsme dostávali krajíc chleba a cikorkový odvar s bromem. Po snídani jsme se bavili o jídle, každý líčil co má rád – knedlíky, slanina, klobásy, brambory, zelňačku, anebo halušky s brynzou. Pak se mlsně vzpomínalo na rum, slivovici anebo borovičku. Nakonec se mluvívalo o ženských: hrubě, chlípně a bez špetky studu.

Předvolali mě k soudu, aby mi sdělili, že jakožto vojenský dezertér z Šestého robotného práporu, který de facto zběhl z armády Slovenského státu v době války, si odsedím sedm měsíců těžkého žaláře, který budu mít zostřený dvakrát týdně půstem a tvrdým lůžkem. Odvolal jsem se. Předseda soudu mě upozornil, že pokud mé odvolání bude zamítnuto, nezapočítají mi do trestu dvouměsíční vyšetřovací vazbu. O to mi právě šlo – snažil jsem se ve vězení vydržet co nejdéle. Ačkoli to nebylo vůbec příjemné prostředí, stále to bylo lepší než být poslán transportem na nejistou budoucnost do koncentračního tábora. Dosáhl jsem svého: v Bratislavě mi trest prodloužili o dva měsíce – měl jsem před sebou tedy devět měsíců vězení, ovšem s jistotou, že devět měsíců jsem chráněn před transportem. Jelikož jsem vyfasoval více než půl roku, odvezla mě eskorta do bratislavského vězení. Spolu s ostatními chlapy jsem byl svázán řetězy, cesta se nekonečně vlekla.

Ústřední vojenská věznice v Bratislavě byla moderní několikapatrová budova. Na příjmu jsem opět vyfasoval plátěnou vybledlou vězeňskou uniformu bez knoflíků. Knoflíky z bezpečnostních důvodů odpárali proto, že je jeden vězeň upáral, snědl a museli ho odvézt do špitálu. Dlouhé kalhoty byly bez tkaničky, takže mi padaly. Vězeňská obuv byla zase bez řemínků. To proto, že na tkanicích a řemíncích svázaných dohromady se zase jiný vězeň oběsil. Dokonce mi vzali i brýle, zřejmě abych si skly nepodřezal žíly. Oholili mě břitvou a tupým strojkem – údajně opatření proti vším. Dostal jsem se do samovazby – cela byla pěkná, třikrát dva metry prostorná místnost. Betonová podlaha, zamřížované okno, malé štokrle, sklopené železné lůžko. Misku ani lžíci mi nedali, jelikož si s ní někdo onehdy podřezal zápěstí. Jídlo mi nosil vězeň v doprovodu strážného v hliníkovém ešusu. Dostal jsem dřevěnou lžíci, špenát, maso a vařící hovězí polévku, která celkem pěkně voněla. Dal jsem si ji vychladit do záchodku a těšil se, že se v klidu, a konečně jednou jako civilizovaný člověk, najím. Asi za pět minut, kdy jsem se chystal začít jíst polévku, se objevil znovu dozorce a zakřičel, ať všechno odevzdám. Odstrčil mne a obě ještě plné misky s jídlem mi odnesl. To jsem si zapamatoval a napříště do sebe házel horké brambory a hrdlo si spálil vařící polévkou. Jinak to nešlo, jinak bych byl zase celý den o hladu. Večeri jsme totiž nedostávali. V noci stále silně svítila ze stropu žárovka a každou chvíli mě špehýrkou ve dveřích mé cely sledovalo oko dozorce.

S ostatními vězni jsem se dorozumíval ťukáním na stěnu. Ptali se, jestli dostávám balíčky. Bohužel, neměl jsem od koho. Poradili mi, že mám nárok na četbu z knihovny a deku navíc. Když jsem se druhý den o četbu dozorce hlásil, odmítl mi ji dát. Důvod mi nesdělil. Klepal jsem se zimou a myslel jsem si, že mám horečku – druhou deku mi však také odmítl dát. Opět mi nesdělili proč, ačkoli na

vše jsem měl podle vězeňského řádu nárok. Ohlásil jsem se ráno na ošetřovně, že mi není dobře a mám horečku. Doktor mi oznámil, že mi nic není, a poslal mě na procházku na dvorek, kde hlídali dozorcí s pistolemi a pendreký. Na dvoře jsem slabostí omdlel. Dozorci mě zkopali a nutili dělat dřepy. Když jsem omdlel podruhé, zmlátil mě karabáčem, abych se probral. Večer na mě ťukal soused, abych si stěžoval na surové zacházení. Věděl jsem ale, že to nemá smysl – byl jsem totiž jediný Žid v celém vězení. Byl jsem nucen poslouchat nadávky jako „smradlavý Židák“ nebo „pijavice na těle slovenského národa“. Věznění bylo těžké, už jsem si nebyl jist, jestli to ve vězení ve zdraví přežiji. Vzpomněl jsem si na rady, které mi dávali spoluvězni v popraském garňáku. Nejdůležitější bylo dostat se do nemocnice. Jenomže dostat se do nemocnice nebylo lehké – člověk musel mít skutečně nějakou pořádnou chorobu, aby ho tam poslali. Vzpomněl jsem si jak kamarádi radili, abych si zašil do slavníku kus nedělního tlustého vepřového, počkal až zasmrádne, a potom ho na vyhladovělý žaludek sežral. Uženu si tak prý jisto jistě otravu žaludku nebo alespoň žloutenku. Už jsem opravdu dál nebyl schopen snášet šikanu debilních žaláříků v bratislavském vězení, tak jsem se rozhodl tento údajně zaručený recept vyzkoušet. Maso jsem si schoval a nechal řádně zasmrádnout. Aby byl účinek ještě lepší, dva dny před konzumací smrduté pochoutky jsem pro jistotu vůbec nic nejedl. Jenomže zřejmě proto, že jsem už byl tak vyhladovělý, tak se stalo, že jsem údajnou otravu strávil bez jakékoli újmy.

Už jsem začínal být zoufalý, když jsem si vzpomněl na jednu příhodu, kterou nám v popraském garňáku líčil Cikán Mižo. Vyprávěl, že když seděl potřetí v base, jeden jeho spoluvězeň se z vězení dostal do nemocnice s kapavkou. Hrozně jsme se mu smáli. Jak bychom asi měli sehnat v garňáku kapavku, když tu není jediná ženská? Mižo se nenechal zahanbit a tvrdil nám, že si ten chlap kapavku uhnal sám. Nevěřili jsme. Jak by si mohl uhnat kapavku sám? Mižo prohlásil, že mýdlem: „Udělal si z mýdla špuntík, vstrčil ho do ptáka, dva dny se zdržel chcaní, a třetí den mu opuchnul, zčernal a tekla jak Dunaj. Dozorci ho odlifrovali do špitálu.“ Tahle příhoda se mi teď vybavila. Moc jsem tomu nevěřil, ale říkal jsem si, že si celou historku snad Mižo nemohl úplně vymyslet. Na takovou fabulaci byl příliš velký primitiv. Začal jsem proto zvažovat různá pro a proti podobného plánu. Rizika se mi zdála nepatrná. Kdyby to nevyšlo, dostanu nejspíš další kopance, hladovku nebo pár jiných kázeňských trestů. Nějaké to pálení v pohlavním údu mi připadalo jako nepatrný detail. Doufal jsem, že díky tomuto dětinskému experimentu dostanu aspoň do nemocnice. Byl jsem na cele sám, takže jsem přípravy ani operaci samotnou nemusel provádět nikomu na očích. Sice mě chodil špehyřkou ve dveřích kontrolovat každých patnáct minut dozorce, ale patnáctiminutové intervaly bohatě stačily na přípravu i realizaci celé akce. Vypadal jsem jako když zrovna vykovávám malou potřebu, jelikož jsem stál rozkročmo nad tureckým záchodem. Nemohl jsem proto budít žádné podezření. Všechno proběhlo navlas podle Cikánem líčeného receptu. Za čtyři dny ráno jsem se hlásil na ošetřovně. Přirození patřičně zčernalé, nateklé, a bez ustání kapající, mi bezvládně viselo z polospuštěných kalhot. Vězeňský doktor si prohlížel mé přirození a obhrouble vtipkoval: „Primitivové, hovada, prasata, ještě byste nakazili celou dívčí školu!“ Okamžitě mé problémy označil za akutní stav chronické kapavky zaviněné mikrokokem gonorrhoea. Nařídil urychlený převoz do vojenské nemocnice v Ružomberku na oddělení venerických chorob.

Na venerickém oddělení v Ružomberku mě čekal klid. Přivítali mě celkem vlídně, každopádně mě nikdo nešíkanoval ani mi nenadával do špinavých Židáků. Čekala mě čistě povlečená postel, chápavé pohledy a ochota kolegů, kteří mi veřejně nabízeli čokoládu i cigarety. Dokonce, když ošetřovatel odešel, dostal jsem i lok z flašky ukryté pod matrací. Připadal jsem si jak v ráji na zemi. Druhý den si do zkumavky odebrali vzorek mého semene, poté jsem se mohl procházet

nemocničním parkem. Ovšem idyla trvala jenom dva dny. Třetí den si mě totiž pozval ošetřující lékař – mladý, sympatický a inteligentně vypadající člověk. Povídá mi: „Řekněte mi, co si myslíte, že jsme ve vašem spermatu pod mikroskopem objevili?“ Bylo mi jasné, že moje dny v idylickém ovzduší špitálu jsou sečteny. Nicméně jsem rázně řekl: „Jasně že vím, přece kapavku!“ Doktor se usmál: „Našli jsme tam za dvě koruny vyfasované erární mýdlo. A teď laskavě sundejte kalhoty“ Prohlížel si pečlivě můj obavou scvrklý orgán. Chvilí se zrakem zastavil na obřízkové fazonce. Pak tiše povídá: „Vy jste Žid, že ano? Jak dlouho ještě máte sedět?“ Řekl jsem, že ještě pět měsíců. Doktor povídá: „To je dost. A pomohlo by vám, kdybychom si vás tu dva tři týdny nechali? Více vás tu mít nemůžeme, jelikož skutečná léčba kapavky déle netrvá. Pro jistotu ke mně budete dvakrát týdně chodit jakoby na kontrolu, aby to nebylo nápadné.“ Ze srdce jsem mu poděkoval. Ty tři týdny v ružomberském vojenském špitále jsou mojí nejpříjemnější vzpomínkou na šestileté trvání slovenského Tisova státu.

Pobyt v koncentračním táboře

Odseděl jsem si zbytek trestu a byl jsem odtransportován do tábora Sered' [12](#), odkud jsem byl poslán do Osvětimi. Živě si pamatuji na transport ze Serede do Osvětimi. Měli jsme před sebou dlouhou cestu, vlak se dal do pohybu namáhavě, vagón byl přečpaný, jen horko těžko se mi podařilo dostat se k okénku. Poté jsem s opět přes mnoho těl prodral na své výchozí místo u stěny. Vytáhl jsem z kapsy krabičku a škrtl zápalkou. Plamínek plápolavě osvětlil vagón. Všude byla sláma a namačkaná těla lidí jak sardinky v krabičce. Možnost sedět mělo jen několik šťastných, ostatní stáli namačkaní. Byli tam staří i mladí, mladá matka kojící nemluvně. Podíval jsem se na souseda Oldu, kývli jsme na sebe na znamení, že čas uzrál. Olda ze svého batohu vytáhl bochník chleba, přelomil ho napůl a vytáhl z těsta dvě pilky a dláto. Nářadí nám v seredském lágru zapekli pekaři a piešťanský rabín, který nám v lágru pomáhal při plánu útěku nám dal i nějaké peníze na cestu. Olda oslovil lidi ve vagónu s tím ať se ničeho nebojí, je noc, vlak jede pomalu, trať je neosvětlená, takže nikdo neuvidí, že pilkou vyvrtáme otvor do stěny a všichni se zachráníme. Mladá matka protestovala, měla strach o své malinké dítě, že se s ním na útěku nezachrání a přijdou oba o život. Olda všechny utěšoval, že peněz od rabína máme pro začátek dost pro každého, že se přeci nějak protlučeme, a že přeci útěk je každopádně lepší volba než to co nás na konci naší cesty čeká. Lidé oponovali, že je to velké riziko, válka může trvat ještě dlouho a svým útekem můžeme ohrozit i ostatní příbuzné. Z přítmí se pojednou vynořila dlouhá vychrtlá postava, stařec říkal, že má ženu i děti v Osvětimi a chtěl by se s nimi ještě setkat. Dohodli jsme se na tom, že nikoho nenutíme, ať se přihlásí ten, kdo chce utéct. Přihlásili jsme se já, Olda, Michal a mladý pár – chlapec a děvče, kteří se drželi za ruce. Poté si přihlásila ještě paní ve středních letech a mladá maminka s miminkem.

Začali jsme pilkou vyřezávat otvor do stěny. Práce šla pomalu, do dubového dřeva se ocel pilky zařezávala jen pozvolna, milimetr po milimetru. Při práci jsme se my mladí střídali, snažili jsme se pracovat co nejrychleji, protože jsme nevěděli jak daleko je příští zastávka. Ruce bolely, ale práce postupovala pomalu a jistě. Najednou se ozval hlas: „Přestaňte, tohle nedovolím. Mám v bunkru ženu a dítě a nenechám se kvůli vám zastřelit. Chci se s nimi po válce setkat. Jestli nepřestanete, řeknu to.“ Byl to Markel, kterého Němci ustanovili velitelem vagónu. Olda svíral v ruce nůž a udělal krok směrem k Markelovi. Ostatní mu ustupovali z cesty. Markel klesl na kolena a prosil ať ho Olda nezabíjí, že má ženu a děti, dobrá, ať si děláme co chceme, že nic neřekne. Začali jsme tedy znovu pilovat stěnu. Najednou v dálce zazářila světla stanice, zaskřípaly brzdy – přijížděli jsme na nádraží do Žiliny. Otevřely se dveře, jakási ruka vstrčila dovnitř kýbl vody, hlas se shovívavě zeptal: „Alles

in Ordnung?“ Byl to slušný člověk, polní četník z někdejšího Rakouska, kterému se teď říkalo Ostmark. Nebylo se tedy čeho bát. Když se nikdo z nás neozval, hlas řekl: „Na also, gute Nacht.“ Dveře se začaly pomalu se skřípěním zavírat. Vše vypadalo nadějně. V tom se však ozval z hloubi potmělého vagónu hlas. Byl to Merkel. „Herr Kommandant! Es ist nicht alles in Ordnung.“ Dveře se opět otevřely. Merkel mu řekl, že jsou tu lidé, kteří chtějí utéct. Nechtěl prozradit kdo. Říkal jen, že byla tma, nic neviděl, ale slyšel šepot a zvuk pilky jak navrtává stěnu vagónu.

Najednou bylo kolem našeho vagónu plno, ostrý hvizd přerušil ticho noci, všude kolem samopaly. Nemluvně začalo hlasitě plakat, ostatním drkotaly strachem zuby. Museli jsme jeden po druhém vystupovat z vagónu i se svými skromnými zavazadly. Velitel transportu vešel dovnitř, prohlédl si navrtanou stěnu a uznale prohlásil, že jsme odvedli dobrou práci. Měl zřejmě příkaz z vyšších míst, že při transportu nemá vězně likvidovat, navíc střelení by v noci v Žilině vzbudilo nežádoucí rozruch. Řekl si asi, ať si s námi pošpiní ruce SS přímo na místě. Nařídil železničářům odpojit navrtaný vagón a odsunout ho na slepou kolej. Naložili nás do nového vagónu, modernějšího se zamřížovaným oknem a zasouvacími dveřmi na těžkou závoru. Umístili ho hned za vůz první třídy, v němž seděla ozbrojená eskorta. Dveře za námi zvěřeli a my jsme uslyšeli zařinčení řetězu a zámku. Vlak se dal do pohybu, nejel už však třicítkou jako předtím, ale rychlost zvýšili na dvojnásobek, zezadu mu pomáhala druhá lokomotiva. Zastávky jsme už projížděli bez zastavení. Ve vagónu zavládlo naprosté ticho. Už nebyla tma, z obou stran nás osvětlovaly reflektory a další světlomety mířily na ostatní vagóny. Byli jsme na sebe namačkaní tak, že nebylo k hnutí. Ovšem v jednom koutě u stěny bylo místa dost – stála tam postava Markela s voskovou tváří.

Pamatuji si příjezd do Osvětimi, vyklopili nás z transportu, který zastavil na slepé koleji. Něco nešikovného jsem provedl, už přesně nevím co to bylo, dost hlasitě jsem nepozdravil nějakého esesáka nebo něco takového. Ten člověk mi vrazil strašnou facku, to ovšem nebylo to nejhorší – nejhorší bylo, že mi přitom upadly na zem brýle a rozbily se. Byl jsem z toho vyřízený, protože brýle jsem potřeboval. Pamatuji se, že mě utěšoval jeden starší vězeň, mohlo mu být něco mezi dvaceti a pětadvaceti lety, který už v lágru nějakou delší dobu byl. Moc mě utěšoval, byl na mě strašně milý, hladil mě a líbal mě. Až později jsem si všiml, že měl růžový trojúhelník, byl to homosexuál.

Selekce byla hned jak jsme přijeli. Vyklopili nás a pak to šlo rychle vlevo, vpravo, vlevo, vpravo, vlevo, vpravo, stále dokola. Proběhlo i standardní tetování. Esesácký přísluhovač mi vytetoval novou identitu, od této chvíle jsem byl „Häftling Nummer B-14219“. Dostal jsem se do tábora B, tedy Osvětimi – Birkenau, těsně do blízkosti bývalého cikánského tábora, který zlikvidovali. V Osvětimi bylo podzemní hnutí, ale já jsem tam přišel příliš pozdě a byl jsem v lágru příliš krátce na to, abych to zaregistroval. Navíc útky, jako se například povedlo Rudolfu Vrbovi a Alfredu Wetzlerovi [13](#), ty byly dávno předtím než já jsem do lágru přišel. Podzemí zakládali bývalí francouzští zajatci, které Němci odtransportovali.

V Birkenau nás asi čtyřicet chlapů bydlelo na dřevěné ubikaci, spali jsme pod roztrhanou dekou. V zimě jsme si přitápěli malými kamínky. Můj běžný den v lágru vypadal asi tak, že jsme se ráno na ubikaci probudili a vyfasovali snídani, kterou tvořil takzvaný čaj, skrojek chleba, k tomu byla čajová lžička umělého medu nebo umělé marmelády. Tomu Němci říkali snídaně, s tímto mizerným přidělem jsme museli přes práci vydržet do oběda. Oběd představovala takzvaná „zupa“, což byl polský výraz pro německou Suppe, polévku. Vypadala jako vývar ze špinavých ponožek a také tak chutnala. Plavaly v ní kusy shnilých uvařených brambor, sem tam kousek klišky, a k tomu byl opět skrojek chleba. S tím jsme museli vydržet do večere, což byl slabý téměř vodový čaj, lžička umělé

marmelády a skrojek chleba. Myslím, že je zřejmé proč jsem vážil v té době čtyřicet pět kilo.

Jednoho večera na mě padla povinnost vyprázdnit kbelík s odpadky z naší ubytovny. Za baráky už dávno zapadlo slunko a soumrak pořádně zhoustl. Mířil jsem k rezavému barelu, do kterého jsem měl vysypat obsah našeho džberu, a všiml jsem si napůl splasklého pytle opřené o stěnu barabizny, které se říkalo „kuchyň“. Když jsem se už s prázdným kyblíkem vracel k naší ubikaci, byla už tma, nikdo mě nemohl vidět, tak jsem se rozhodl podívat na obsah pytle. Potěžkal jsem ho a zjistil, že v něm mohlo být tak deset kilo brambor, které vypadaly víceméně požitelně. Po čtvrtroce stráveném v lágru jsem sice už neměl zrovna fyzickou kondici, ale popadl jsem pytel a po chvíli zápolení jsem si ho přehodil přes rameno. S kbelíkem v druhé ruce jsem opatrně šlapal k našemu baráku. Těšil jsem se jak spoluvězni budu jásat a jak mě pochválí za takový úlovek. Bylo to však předčasné, protože po chvíli se ke mně přiřítla tlupa asi patnáctiletých výrostků, povalili mě na zem, nacpali si bramborami kapsy svých hábitů a košil, a nechali mě potlučeného ležet na zemi. Byli to bezprizorní děti, které okupanti násilím odebrali jejich ze záškodnictví obviněným a pro výstrahu veřejně popraveným rodičům ze spálených vesnic na Ukrajině a v Rusku. Tyto děti pak obvinili z potulky a žebroty a dovlekli je do Birkenau. Nacpali je do baráků bývalého cikánského tábora, jehož obyvatelé předtím zplynovali. Zvedl jsem se ze zabahněné půdy, třásl jsem se chladem. Byl jsem z toho tak zpitomělý, že jsem kromě prázdného kyblíku vlek za sebou i zplhlý pytel. Na nebezpečí jsem nepomyslel, věděl jsem, že můj barák je za rohem, a že pytel se může hodit v nadcházející zimě jako příkrývka. Zpoza rohu se z ničeho nic objevil po zuby ozbrojený německý strážný. Ptal se co dělám venku. Vysvětlil jsem mu, že jsem byl vynést kbelík a pak jsem upadl, proto jsem tak zablácený. Zeptal se, na co mám ten pytel. Řekl jsem, že jsem ho našel ležet vedle sudu na odpadky. Vzal opatrně pytel do ruky a naneštěstí v něm zachrastily dvě opomenuté brambory. Chtěl vědět, co se stalo se zbytkem brambor. Snažil jsem se vysvětlit, že tam možná ještě nějaké byly, ale že mi při pádu asi vypadly. Začal křičet, že jak Židáky zná, určitě jsem je chtěl někde prodat, že mám jistě domluvený nějaký kšeft. Nařídil mi: „Vlevo vbok, deset kroků vpřed, zastavit stát, čelem vzad, zavřít oči!“ udělal jsem tedy vlevo vbok, odměřil deset kroků, udělal čelem vzad a opět stál tváří v tvář automatu. Jen poslední bod rozkazu jsem nesplnil – chtěl jsem vidět všechno, až do konce. Esesák se rozkročil, zamířil a vystřelil ránu. Byl to zlomek věčnosti. Stačil jsem zaslechnout výstřel, uvidět záblesk, ucítit palčivou bolest v tváři, a zjistit, že žiju. Esesák sklopil samopal, zamířil kužel baterky na můj obličej, zaklel a zařval „Hau ab!“ Byl jsem v šoku. Rozkaz jsem splnil. Podruhé už nevystřelil, ale pytel jsem pro jistotu nechal ležet na zemi. V baráku všichni chtěli vědět co se událo, byli vystrašení výstřelem. Ošetřili mi ránu na krku, která jenom o kousek minula krční tepnu.

Pracoval jsem v komandu, které vycházelo mimo tábor a stavěli jsme takzvané chlévy. Tahal jsem dlouhá těžká břevna na ramenou. Jeden den se chlév postavil, druhý den jsme ho zbourali – takže tato naše „práce“ byla čistě a jenom vyslovená buzerace. Mně se z toho jak jsem nosil břevna udělaly vzadu na krku boláky, měl jsem avitaminózu, a dostal jsem se na ošetřovnu. Na ošetřovně pracoval jako velitel nějaký mladý německý doktor s válečným křížem. Také tam sloužil velice známý bývalý pražský židovský profesor, léčil mě několika druhy mastí, jelikož na rumišťích sbíral různé byliny, ze kterých masti vlastnoručně vyráběl. Utěšoval mě, že se z ošetřovny do plynu nedostanu, obával jsem se totiž, že mě jako mrzáka, kterého nebudou potřebovat pošlou do plynu. Tento profesor se po válce do Československa nevrátil, odjel myslím do Ameriky. Měl totiž asi strach, protože v Osvětimi pomáhal Mengelemu při pokusech. Mengele ho k tomu zřejmě pod pohrůžkou donutil. Jinak to byl ale opravdu vážený a velice schopný odborník.

Poležet si pár dní na Krankenrevieru byl celkem příjemné, ošetrovna sice byla zamořena hmyzem, ale člověk věděl, že mu bezprostředně nehrozí krematorium. Bylo tu tepleji, polévka byla hustší a občas se v ní vedle obligátních slupek vyskytl i kousek nahnílého bramboru. Mohl jsem si odpočinout od strašlivé dřiny, od obrovských klád, které jsme dennodenně vláčeli na zádech. Mohl jsem se natáhnout pod nepříliš čistou potrhanou deku. Na vedlejším lůžku ležel musliman, živý kostlivec od kterého jsem nemohl odtrhnout oči, chudák neustále chrлил krev. Dostával náhražku morfia, protože pravé morfium dostávali jenom esesácké elity. V přítmí jsem rozeznal číslo na jeho předloktí – bylo třímístné, to znamená, že už musel být v lágru nejméně tři roky. Snažení profesora bylo bezmocné, z očí toho ubožáka koukala smrt. Exitus byl otázkou nejvíce několika hodin. Latinské slovo exitus mi uvízlo v paměti – na ošetrovně jsem ho poprvé slyšel od profesora. Teď už mi nezní tak strašidelně, ale tehdy, kdy ho profesor vyslovil před velitelem doktorů, mi vyrazil doslova studený pot na čele. V tom slově musí být cosi velmi vznešeného, neboť při něm ztichli dokonce i sami esesmani.

Večer chodil na ošetrovnu službukonající dozorce a přicházela doba zdravotní prohlídky. Německý lékař při ní obvykle prohlížel bosá chodidla pacientů, a když nebyla dokonale čistá, pacient nedostal večeři. Když se doktor přiblížil k mému lůžku, zpozoroval jsem, že je to nový doktor, kterého jsem neznal. Vystrčil jsem chodidla zpod deky. Něco se v tu ránu vykutálelo po hliněné podlaze. V duchu jsem si nadával jak jsem mohl být tak neopatrný. Úzkost mi svírala hrdlo. Na zem se totiž rozkutálelo několik mých šachových figurek, které jsem si uhnětl z chlebového těsta. Krátil jsem si tím čas na ošetrovně. Pochopitelně to ale bylo zakázané. Vůbec všechno v Birkenau bylo přísně zakázané. Esesácký doktor se shýbl a se zájmem si figurky prohlížel. Zeptal se jestli umím šachy hrát. Když jsem přikývl, chtěl vědět jestli hraju dobře. Nakonec řekl, že jestli mohu chodit, ať se obléknu a jdu s ním. Vešli jsme do jeho bytu. Jeho důstojnický sluha překvapeně koukal, že si nový doktor vede na pokoj kluka, navíc židovského heftlinga. Lékař vytáhl voskové plátno, rozvinul ho a vytáhl figurky. Vyzval mě abych se posadil a položil přede mě krabičku cigaret. Byly to egyptky se zlatým náustkem. Potáhl jsem z cigarety a zamotala se mi hlava, raději jsem cigaretu položil na okraj popelníku, abych neušpinil koberec. Partie začala. Rozehrál jsem velice dobře, ale celou dobu jsem si v duchu říkal, co se stane, pokud bych vyhrál. Doktor udělal špatný tah a hra byla od té chvíle rozhodnuta v můj prospěch. Říkal jsem si, že vypadá dobrácky, že v jeho očích je cosi lidského. Ale říkal jsem si, copak se neusmívali i jeho kolegové z partaje? Copak se neusmívali při selekcích? Copak se neusmívali dokonce i když posílali lidi po plynových komorách? Teď už se doktor ani neusmíval. V jeho pohledu bylo něco mrazivého. Má význam ho dráždit? Nebylo by sice špatné ukázat mu jaký je packal, nebylo by zlé vychutnat si pocit vítězství, ukázat mu, že i bezvýznamný Židák může porazit příslušníka Herrenvolku. Jenomže věděl jsem, že takové vítězství by mohlo mít trpkou příchuť. A já jsem chtěl přežít. Udělal jsem tedy schválně špatný tah. Doktor si oddechl. Mohl jsem sice hru ještě zachránit, stáhnout věž do obrany, už jsem na ni dokonce sahal, ale na poslední chvíli jsem si to přece rozmyslel. Místo toho jsem táhl dámou a postavil ji tak, aby esesák mohl rozvinout šachový útok. Nechal jsem ho vyhrát. Byl potěšen a prohlásil, že to nebyla špatná partie. Nakonec mi dal něco zabaleného v novinovém papíře. Venku jsem balíček rozbalil. Byla v něm konzerva vepřového masa a desítka cigaret. Na ošetrovně jsem si vše schoval pod slamník. Po několika dnech mi skutečně, jak předvídal profesor, boláky zmizely a já jsem se uzdravil.

V Birkenau byl také Miklós Feldmann, kterého jsem znal. Jeho rodiče provozovali v Michalovcích obchod s konfekcí. Hudební nadání jeho rodiče neměli, takže po kom jej zdědil Miklós je záhada.

Naučil se výtečně hrát na housle, koncertoval při židovských narozeninách, svatbách či jiných radostných i neradostných příležitostech. Do Birkenau ho přivezli v dobytčáku rok přede mnou. Když jsem ho tam potkal, bylo mu třicet šest let, tedy o třináct víc než mně. Vypadal zachovale a na rozdíl ode mě, který jsem nosil vězeňské hadry, on nosil vcelku slušné civilní kvádru. Samozřejmě měl všitý žlutý čtverec na zádech. Podívoval jsem se nad tím, a on mi sdělil, že za všechno vděčí svým houslím, které si vzal do transportu. Mengele, který miloval hudbu, mu je na rampě prozíravě ponechal. Od té doby Mikláš koncertoval esesákům a oficírům, hrál vše: od klasiky po Lili Marlen [Píseň Lili Marlen nazpívala Marlene Dietrich (1901 – 1992): vlastním jménem Maria Magdalene von Losch, německá herečka a šansoniérka – pozn. red.]. Všichni byli nadšeni a udělili mu hodnost – stal se z něj kápo. Ovšem nikdy nikomu neublížil, a vlastně to po něm ani nikdo nechtěl. Jeho jedinou povinností bylo muzicírovat. Za nějaký čas k němu přizvali dva heftlingy, aby Miklášovo hraní obohatili o zpěv. Aby si esesáci zpestřili zábavu, vybrali je vsutku znamenitě: vypadali totiž jako Pat a Patachon [Pat a Patachon: dánské duo komiků němého filmu. Představitelem postavy Pat byl Carl Schenstrøm (1881–1942) a postavu Patachona ztvárnil Harald Madsen (1890–1949) – pozn. red.]. Vysoký a hubený Ojzer dělával kdysi ve Vilnu v synagoze kantora. Malý a zavalitý Lajb pocházel z jakéhosi polského štetlu. Tito dva zpěváci se dobře při zpěvu doplňovali, ale v civilu se moc v lásce neměli. Častovali se nadávkami, Lajb spílal Ojzerovi za to, že je zbožný a i v lágru dodržuje rituální předpisy a jí jen krajíček chleba a na kamínkách opečené brambory. Lajb volal na Ojzera, že je „mešuge“ [blázen] a „amhorec“ [nevzdělanec]. Ojzer zase na Lajba volal „šábesgój“ či „mamzer“. Esesáci je pro změnu častovali vtipy a hádankami typu: „Víte, vy Židáčci, proč jste odjakživa méněcenní? Protože z vás hned po narození kus odřízli!“ anebo: „Z Visly vytáhli sedláci mrtvolu nahé utopené ženy. Okamžitě jsme poznali, že je to Židovka. Jak jste to poznali? Smrděla!“ ale jinak se k nim pánové chovali poměrně slušně a ani je nebili.

Jednoho dne se Mikláš před publikem objevil sám, čekal kdy se objeví Lajb s Ojzerem. Ale oficíři se dožadovali písně o prostitutce, která se zamilovala do vojáka, oblíbeného šlágru švédsko-německého nacistického esa Zarah Leander [Leander Zarah (1907 – 1981): švédská herečka – pozn. red.]. Mikláš se odvážil zeptat, jestli nechtějí počkat na jeho kolegy, že se zpěvem píseň přeci jenom lépe vyzní. „Jen to zahraj sám, Paganini [Paganini Niccolo (1782 – 1840): italský houslista a skladatel – pozn. red.]. Odteď budeš mít vždycky sólo! Tví kamarádi vyletěli komínem. Byli potrestáni za to, že se chystali ukrást bochník erárního chleba.“ Miklášovi vypadly housle z rukou a vytryskly mu slzy do očí. Němec ho utěšoval: „Nelituj, ten tvůj malý oblíbenec dopadl přece jen lépe.“ Mikláš vzkrísil poslední naději a zeptal se ho, jestli tedy aspoň malý Lajb zůstal naživu. Esesák se zachechtal: „To ne, ale ten dlouhán hořel mnohem dýl!“ Takový byl „humor“ v Birkenau. Virtuóz Mikláš Feldmann holocaust přežil, po válce emigroval do USA, kde zemřel.

V listopadu 1944 se po lágru roznesla zpráva, že se chystá evakuace tábora – šeptalo se o tom při stavbě chlívů, mluvilo se o tom polohlasně při setkáních na latríně i hlasitěji na baráku, nebylo to žádné tajemství, a náš Blockältester Willy tyto debaty toleroval. Ruská vojska byla už zatraceně blízko a kanonádu bylo, zatím sice jen občas a nejasně, slyšet dokonce při nástupech na apelplace. Navíc z tábora vyjíždělo denně podstatně víc těžkých nákladů s pečlivě zakrytými korbami než jindy. Jeden heftling, písař se Schreibstube, přinesl prý zaručenou informaci, že se v dohledné době chystá evakuace celého lágru z Osvětimi do Gleiwitzu [14](#). Tato zpráva vzbuzovala mezi vězni rozruch a obavy, bylo nám jasné, že nás nebudou stěhovat ani auty, ani po železnici, ale že v třeskuté zimě budeme muset šlapat bůhvíkolik desítek kilometrů v rozbitých botách a dřevácích a

letních lágrových hadrech. Předtím byla ještě alibisticky zbourána dvě krematoria, což mělo oklamat ohehdy očekávanou návštěvu Mezinárodního červeného kříže – mohli jsme tedy doufat, že nás hromadně nepostřílí, jelikož by to stálo moc práce a střeliva, a osiřelé pece poslední spalovny mrtvol by sotva stačily zamést stopy po masovém vraždění.

Do této atmosféry přišel nečekaný apel s překvapivým průběhem – místo rutinních buzerací na zmrzlém terénu přišla nezvyklá výzva Scharführera SS, aby se přihlásili všichni vězni do čtyřiceti let, kteří mají nějakou odbornou manuální kvalifikaci. První reakcí bylo všeobecné mlčení, pamatovali jsme si na podobné výzvy z minulosti, které končily čištěním latrín nebo úklidem esesáckých ubytoven. Pak ale skoro telepaticky převládla naděje, že by to pánové našich osudů – tváří v tvář přesunu zkušených řemeslníků z německých továren na ruskou frontu – mohli tentokrát myslet vážně. A tak se začaly nesměle zvedat první paže, mezi nimi i moje a kamaráda Honzy Buxbauma. Oba jsme totiž byli díky rasovým zákonům Tisova Slovenského státu zbaveni možnosti pokračovat ve studiu, a tak se z nás vynuceně stali „odborníci“, Honza se vyučil klempířem, já se učil zámečnickem. Přihlásilo se nás zhruba padesát. Když jsme se dozvěděli, že máme být skutečně na nákladních autech odvezeni do německé zbrojovky někde u Glewitzu, dohodli jsme se s Honzou pro všechny případy na možných modalitách útěku.

Jednoho listopadového podvečera všichni adepti motoristického přesunu vyfasovali půlkilovou masovou konzervu z vojenských zásob a bochník chleba o stejné hmotnosti. Dokonce nám každému svěřili plechovou lžici a s německým smyslem pro detail přidali mrňavý otvírák konzerv. Jenom na pitnou vodu při vši své pečlivosti zapomněli. Anebo to zavinil nedostatek lahví? Bůh ví. Měli naspěch, dokonce ani nepřezkoušeli naši údajnou specializaci. Když se setmělo, přistavili dva nákladní automobily s korbami obepjatými těžkými nepromokavými plachtami. „Los, los“ – esesáci zleva a kápové zprava nás hnali žebříky vstříc nejisté budoucnosti. Vevnitř byly dlouhatánské dřevěné lavice po bočnicích automobilu. Rychle jsme se s Honzou domluvili, že nastoupíme mezi posledními až do druhého auta. Když jsme vylezli a usedli, ocitli jsme se tváří v tvář esesmanovi s ručním reflektorem a samopalem na klíně. Čekalo se pak ještě asi hodinu do úplné tmy a oba nákladáky vyrazily na noční jízdu. Řidiči zapnuli pouze parkovací světla, jelikož se obávali průzkumníků ruských stíhaček. Kvůli mimikrám také náš hlídač zapínal svůj příruční reflektor pouze občas, tlumeně a na krátko. Po dlouhém čase kodrcavé jízdy nám svítla naděje – náš hlídač začal podřimovat. S napětím jsme sledovali jak se intervaly mezi esesákovým podřimováním prodlužují. Už jsme je mohli počítat na vteřiny. Konečně do mě Honza, který seděl těsně u kraje korby, strčil loktem a vyskočil. Já se vzápětí trošičku opatrněji spustil za ním. Zvuk našeho dopadu na zem sice v rachotu výfuku zanikl, ale přesto postačil k tomu, aby se náš hlídač definitivně probral. Okamžitě začal naslepo střílet a zapnul dokonce i světlomet. Zalehli jsme, abychom splynuli s nočním terénem. Esesák se asi obával že kdyby zastavil a začal prohledávat terén, rozutekli by se mu další vězni. Střelba po chvíli utichla a reflektor zhasnul. Útěk se nám tedy zatím zdařil.

Mohli jsme se vydat cestou zpátky, opačným směrem, odkud byla tlumeně slyšet dělostřelba. Neměli jsme ale ani mapu, ani kompas, neznali jsme terén, ani správný směr k cíli. Naším cílem bylo setkat se s předsunutými sovětskými tanky a průzkumníky, kteří podle salvy z děl, pušek a samopalů, nemohli být daleko. Při prvních krocích jsme zjistili, že jsme se ocitli na zmrzlém dosud nesklizeném poli pokrytém shnilými klasy obilí. Pole bylo porostlé vyšším plevem, který nám ztěžoval chůzi, ovšem umožňoval opatrný pochod v noci a vleže víceméně nepřehlédnutelný úkryt za dne.

Tento stereotyp trval tři dny. Po nich byly naše vyfasované zásoby u konce, přestože jsme z nich ujíдали opravdu jen poskrovnu a žízeň zaháněli olizováním jinovatky. Ani mrazivé noci nepřispívaly k obnově zbytku našich beztak skromných sil. Ale žádnému z nás přesto nenapadlo hledat pomoc v tušených zemědělských staveních v blízkém okolí. Pro takové pokušení byl virulentní antisemitismus polských sedláků a jejich aktivní podíl na protižidovských pogromech před válkou notoricky známý. Neméně varovné byly i zprávy z lágru, že právě sedláci vydávali Němcům židovské vězně, jimž se podařilo překonat překážky nabitě vysokým napětím. Našli se ovšem i takoví, a byli to právě bigotní katolíci, kteří ukryli uprchlíky před likvidačními komandami esesáckých pronásledovatelů. Naštěstí jsme se v tomto případě mohli vyhnout aspoň tomuto dilematu. Na rozbrěsku čtvrtého dne našeho útěku, za uplynulé tři noci jsme mohli ujít nejvýš několik desítek kilometrů, nás v našem bodlákovém azylu vylekalo varovné „Ruce vzhůru, nebo střelím!“ Náš úlek však naštěstí netrval dlouho, neboť nám bleskem došlo, že povel zazněl nikoli německy, ale v pro nás tak libozvučné ruštině. Stáli jsme otrhaní a zubožení tváří v tvář dvěma sovětským rozvědčíkům. Ti na nás sice mířili svými samopaly, ale přitom nevěřícně a hlavně nedůvěřivě zírali na naše dosud nevidané pruhované „uniformy“. Oba Rusové sice dosud neviděli žádného heftlinga, ale zato měl své zkušenosti s esesáckými lotry, převlečenými do všeho možného, selskými hazukami počínaje a vězeňskými mundůry konče. Proto také zprvu nevěřili ani našemu oblečení, ani naší ruštině a snaživému přízvuku, pochycenému spíš od sovětských spoluvězňů v lágru, než ve škamnech posledních dvou ročníků reálného gymnázia. Váhali dokonce i při pohledu na čísla vytetovaná na našich předloktích, a pátrali po jiném povinném esesáckém tetování krevní skupiny, i v našem podpaží. Teprve když je neobjevili a vlastnoručně si ohmatali naše vyhublé kostry, pověsili automaty na ramena, rozdělali ohníček, a nabídli nám chleba se špekem a svinutou šunku z načaté konzervy. Necháпали, jak můžeme odmítat takové dobroty, jichž sami měli nazbyt. Pochopili teprve tehdy, když jsme je přesvědčili, že tak tučné jídlo by nás po dlouhé lágrové dietě zabilo, a vzali zavděk jen suchým chlebem. Ale když jsme pod stejnou záminkou odmítli i stakan vodky, zvedli oba průzkumníci opět své zbraně, a pod bůhví zda vážně míněnou hrozbou zastřelení nás přinutili spolknout nutnou dávku jejich ohnivé vody. Jak to s námi v tu ránu zacloumalo, není snad třeba popisovat. Naštěstí nás podepřeli a klopýtající dovedli do poměrně nedalekého lesíka, kde stálo několik umně maskovaných tanků a kamionů. [s laskavým svolením Ladislava Porjese citováno z rukopisu dosud nepublikované knihy CENZUROVANÝ ŽIVOT: Z paměti česko – slovensko – židovského reportéra]

Jakýsi šedovlasý velitel nás pozval do své zemljanky, nabídl nám čaj a suchary, tmavou cigaretu a bílý chléb a lehce stravitelný salám. Nabídl nám sice staré, ale pečlivě zalátané, a hlavně čisté vojenské košile. V zemljance jsme strávili noc, druhý den nás kapitán na naše přání nechal odvézt do náborového střediska prvního náhradního pluku tzv. Svobodovy armády [15](#) v Krosně. Šofér, usměvavý mladý seržant, nás naložil do vozidla neurčité značky. Na náš dotaz nám oznámil, že se jedná o mašinu sestavenou z různých dílů sesbíraných z havarovaných německých, sovětských a dokonce amerických strojů, které se válely podél silnic. Kupodivu nás toto vozidlo dovezlo na naše vytoužené místo. Kancelář budovy byla vyzdobena československou vlajkou, pohledná četařka nás odvedla k důstojníkovi náborového střediska. Důstojník vyslechl naše přání nosit uniformu Svobodovy armády, poslal nás ovšem na vyšetření do špitálu. Tam nás prohlédli, změřili tlak, natočili EKG, odebrali nám krev, dva týdny nás vykrmovali a poté opět předali náborovému středisku. Tam mi sdělili, že jsem ještě nedosáhl povinného „minima“ padesáti kilogramů, a proto zbraň do ruky ještě dostat nemohu. Když viděli jak jsem zklamaný, oděli mne alespoň do uniformy. Poté, co zjistili, že ovládám několik cizích jazyků, navíc jidiš, a ještě ruštinu, které jsem se naučil v

lágrech, mne poslali do Krakova na spojeneckou americko – sovětsko – britskou vojenskou misi. Tam jsem coby překladatel a tlumočník při výsleších zajatých německých oficírů či dezorientovaných osvobozených vězňů sloužil následujících několik měsíců.

Sloužil jsem tedy na spojenecké vojenské komandatuře v Krakově. Stala se mi zde někdy v březnu roku 1945 zajímavá příhoda. Major Abramov se mě zeptal „Bist a Jid?“. Sedělo nás kolem stolu několik, otálel jsem s přiznáním, v hloubi mé duše ještě doznívaly zvěsti o zvěrstvech ve stalinských gulazích a ghettech na Ukrajině. Nebyl jsem si jist co je major Abramov zač, přesto jsem to risknul a přiznal jsem se, že jsem Žid. Ten se usmál, vytáhl ze šuplete plnou láhev a půlku dortu. Řekl: „Ještě jeden. Neboj se, já jsem taky jevrej.“ A podal mi stakan vodky. Besedovali jsme potom s majorem do pozdního večera, kdy spolu se svými kolegy odešel do kasáren zabraných po Němcích. Já jsem však byl mírně podroušený po takovém množství alkoholu, kterému jsem za válečná léta odvykl. Směřoval jsem do bývalé polské filiálky mezinárodní ženské organizace YWCA [Young Women's Christian Association – pozn. red.], kde jsem bydlel. Mám však odjakživa mizerný orientační smysl, takže jsem po hodině vrávorání špatně osvětlenými ulicemi Krakova zjistil, že jsem definitivně zabloudil. Svitla mi však naděje, zahlédl jsem proužek světla blikající okenní skulinkou jakéhosi sklepního obydlí. Zaklepal jsem na špatně utěsněné špinavé okénko.

V podzemí propukl mumraj, po dlouhé době se ozvaly šouravé kroky a o píd' se otevřely sklepní dveře. Ve svitu svíčky se objevila vrásčitá tvář lemovaná plnovousem. Stařec mě vyslechl a pokynul mi dál. Uvnitř sklepa vypukl zmatek, bylo zde asi půl tuctu žen, mladých i starých, vychrtlých na kost a oděných do cárovitých zbytků vězeňských hábitů. Stařec se mi představil jako Šmul a řekl mi, že přes noc mám zůstat u něj, jelikož můj přístřešek je na opačném konci města. Ženy byly jeho dcery a známé, které zázrakem přežily holocaust v několika rozptýlených táborech. Dostal jsem nejlepší slamník, pohostil mne chlebem a česnekem, vylíčil jsem nu vlastní lágrovou anabázi a odebral se k spánku. Ráno mne probudilo cosi vlhkého na levé ruce. Rozespale jsem se otočil a spatřil jsem svého hostitele klečícího vedle mého slamníku a líbajícího moji ruku. Obořil jsem se na něj: „Co to vyvádíte, člověče, copak jsem ženská?!“ Šmul nehodlal pustit moji ruku a šeptal: „Neodhánějte mne pane, vy jste boží člověk a já vás snažně prosím o požehnání pro sebe i pro mou rodinu a přátele!“ Okřikl jsem ho proč se tak rouhá. „Ano, ano, byl to prst boží. Zatím co jste u mne spal, teroristi vyhodili vaši ubytovnu do povětří. Všichni co tam spali jsou mrtví. Jen vy sám jste zůstal naživu!“

Jak jsem již řekl, seznámil a spřátelil jsem se na krakovské komandatuře s ruským majorem Abramovem. Jeho žena s dcerkou zahynuly při barbarském bombardování Leningradu nacisty. Abramov mě zásoboval černou ruskou vojenskou čokoládou a papirosami. V dubnu 1945 mi pomohl nasednout na sovětský nákladák směřující do Československa. Ten byl naložen barely s naftou a vyrážel směrem na Duklu [16](#). Pokoušel jsem se řidiče přesvědčit, že je bezpečnější jet přes jiný slovenský průsmyk – Lupkov. Šofér ale trval na tom, že rozkaz je rozkaz. Posadil mne na korbu mezi kovové sudy a přehodil přese mne špinavou vojenskou deku. Cesta byla téměř nesjízdná, výmol sledoval výmol a mnoho mělce zakopaných min. Na jednu z min jsme najeli, a ona vybuchla v okamžiku, kdy už jsme ji málem minuli. Byl jsem natlučený od barelů a jedna střepina mě zasáhla do zadní partie těla. Přesně a nezaobaleně řečeno: moje zadnice byla nějakou dobu k nepotřebě.

Duklou jsem tedy projel v uniformě poddůstojníka tzv. Svobodovy armády, ale ani jsem si nevystřelil. Byl jsem však raněn. Jako domnělého hrdinu mě v Košicích pověřili na předsednictvu první poválečné Gottwaldovy [17](#) vlády „významnou“ funkcí. Stal jsem se poradcem ministra

zdravotnictví, generála-doktora Procházky [18](#). Ten byl sice čistokrevný árijec, ale pro jeho velký, poněkud netypický nos, ho přezdívali Porges. Jakýsi zlomyslný vtipálek pak rozšířil vtipnou průpovídku: „Porges si k sobě, jak jinak, vybral za pobočníka zrovna Porjese!“ Mé „hrdinství“ na Dukle mělo ještě vtipnou dohru šedesát let po válce. Roku 2005 při příležitosti výročí osvobození naší země jsem dostal domů poštou barevnou plaketu. Poslala mi ji Ústřední rada „svazu důstojníků a praporčíků“ armády ČR a udělila mi tím členství „za účast v bojích na Dukle při osvobozování Československa od nacistů“. Stal jsem se tedy hrdinou, a to jsem si, prosím, ani nevystřelil!

Po válce

Po několika měsících mě z Košic poslali na ideologickou výchovu do školy pro osvětové důstojníky v Turčianském Svätém Martině. Do školy se mnou chodili naši pozdější plukovníci a generálové – kteří byli později překvalifikováni na zrádce a politické vězně – jako byli například Koval, Kopold, Machač a řada dalších. Ubytování bylo chudé, spali jsme v nevytápěné tělocvičně na podlaze. Jednou jsem při vycházce po městě objevil a odhalil takřka profesního udavače slovenských Židů, JUDr. Milana Grantnera, který mě za války, když jsem žil na falešné árijské doklady, udal četníkům. Nešel však ani před soud. Tvrdil totiž, že o cyklonu-B [cyklon B: vysoce jedovatý insekticid, který nacisti používali na hromadné usmrcování Židů v koncentračních táborech – pozn. red.] v životě neslyšel, navíc měl doma dvě malé školou povinné děti. Jediný trest byl, že mu lidé pomalovali vrata garáže hákovými kříži.

Po skončení kurzu jsem se ze Svätého Martina přesunul k posádce v moravské Kroměříži na OBZ - Odbor branného zpravodajství. Tam jsem pomáhal odhalovat válečné zločince, kteří se ukryli do československých uniforem. První, koho jsem odhalil, byl Koloman Roško, který se navlékl do uniformy Svobodovy armády. Objevil jsem ho v hledišti na fotbalovém hřišti místní hanácké Slávie při utkání se Spartakem Hulín. Koloman Roško býval velitelem zvláštní židobijeké „Pohotovostní Hlinkovy gardy“ v Michalovcích, odkud pocházela moje nebožka maminka. Navíc byl také důstojníkem tzv. „rychlé divize“, která se po boku SS udatně činila na ukrajinské frontě. Tento dobytek, mimo jiné, zmlátil do bezvědomí a pak polomrtvou dovlekl na žebříňák směřující k transportnímu shromaždišti na cestu do Osvětimi, moji 96 letou prababičku Minu Weissovou. Zloduch Roško byl sice rychlotribunálem po válce odsouzen, ale dopadl dobře – díky mafiózní protekci přeškolených fašistů si odpracoval pouhé dva roky v kamenolomu! Další mojí obětí byl četnický velitel Michal Zidor, který v západoslovenských Topolčanech rabiátsky seřazoval do zástupů místní i okolní Židy určené k transportu do plynových komor. Ani tomu se po odhalení nic nestalo. Přišel sice o uniformu a o hodnotu, ale bývalí gardističtí kumpáni mu dopomohli k dobře placenému místu prokuristy v pivovaru.

Z Kroměříže jsem se přesunul do Litoměřic. Tam jsem se zejména účastnil honu na Hitlerovy osiřelé mládežníky, zvané „Wehrwolf“. Ti po nocích ilegálně přecházeli tehdy ještě spoře hlídané hranice, a podpalovali či vykrádali domy. S knoty a zápalnými zbraněmi terorizovali i zabíjeli místní občany – zejména starce, ženy a děti. Jednou jsme na nich vyzkoušeli metodu, kterou nás děsili esesáci v Osvětimi. Postavili jsme lapeného „wehrwolfa“ se zavázanýma očima ke zdi, jeden se za něj postavil a praštil ho latí do hlavy. Zatímco druhý současně vystřelil ze samopalu dávku do vzduchu. Wehrwolf se přitom domníval, že už je ve Valhale svých germánských hrdinů. Ve skutečnosti se mu nic nestalo, jenom se podělal do kalhot. V Litoměřicích byly tou dobou ještě dílčí posádky nejen Rusů, ale i Američanů. Při spojenecké tancovačce v místní sokolovně jednoho Američana ze žárlivosti kvůli nějaké mladé místní běhně postřelil ruský voják. Načež se ten blbec Rus přímo na

parketu ještě střílil služebním naganem do vlastních prsou. Raněného amerického poručíka jsem vezl ve vypůjčeném gaziku do nemocnice. Naštěstí oba, Rus i Američan, přežili.

Abych pravdu řekl, měl už jsem vojenčiny plné zuby. Chtěl jsem začít vlastní život. Toužil jsem studovat na univerzitě germanistiku, což mi po maturitě kvůli norimberským zákonům bylo znemožněno. Mé žádosti o propuštění z armády bylo vyhověno. Odjel jsem do Prahy a stihl jsem se zapsat na filozofickou fakultu Karlovy univerzity. Měl jsem na sobě ještě uniformu, protože sehnat civilní šaty jsem ještě nestihl. Dostalo se mi ale ještě nechtěného rozloučení s armádou – dva dny po mém příjezdu do Prahy mě nečekaně a vlastně už nelegálně, povolali do jakési čestné jednotky, která měla předstoupit před činitele tehdejší vlády a strany. Přímo před naší jednotkou seděl na dřevěné tribunce ministr informací Václav Kopecký [19](#). Tehdy jsem nebyl ještě nahluchlý jako dnes, a tak jsem přesně slyšel co říká svému synkovi: „Vidíš Ivánku, to jsou naši hrdinové.“ Potom se ovšem zarazil, vstal, popošel, lépe si nás prohlédl, a povídá vedle stojícímu ministru vnitra Noskovi [20](#): „To zíráš, co? Zase samej Židák!“ Bohužel jsem podobné věty slýchal později mnohokrát.

Po válce jsem v Praze na shromáždění pořádaném Mezinárodním svazem studentstva v davu potkal svoji někdejší první lásku, Rivu Halperovou, kvůli které jsem dezertoval z Šestého robotného práporu ze Svätého Jura, abych se s ní oženil, a zachránil ji tak před transportem do Osvětimi. Zamávala na mě, hned jsem ji nepoznal. Byla hodně pohublá, v havraních vlasech jí prokvétaly stříbrné nitky, léta strávená v Osvětimi se na ní zřetelně podepsala. Objali jsme se a políbili. Zapsala se na Vysokou školu politických a sociálních nauk.

Měli jsme si o čem povídat. Bydlel jsem tehdy v podnájmu na Václavské ulici vedle Karlova náměstí, a zůstali jsme spolu do rána. Ale kromě úvodního polibku na studentské sešlosti mezi námi k žádné důvěrnosti nedošlo. Riva všechny mé pokusy, a že jich nebylo málo, rezolutně odmítla. Mluvila, slova se jí řinula proudem, ale já jsem oněměl hrůzou. Přežila Osvětim, byla jednou z desíti, jednou z toho jediného procenta z prvního transportu mladých slovenských Židovek, které zůstaly na živu. Ale za jakou cenu!

Zachránil ji Blockältester se zeleným trojúhelníkem, bývalý vrah, který ji, pannu, zvěrsky znásilnil a pak přihrál esesmanovi. „Ten mne povýšil na kápo v ženském lágru – pokračovala Riva, ale ještě před tím mne dal svým známým lékařem SS sterilizovat, abych nedej bůh neotěhotněla. A půjčoval mne dál svým kamarádům k sexuálním orgiím. Občas za to kápl dárek, nějaké to zachovalé dámské prádlo, bochník chleba, masová konzerva, nějaké keksy, minisáček kávy, nebo i desítka cigaret. Jídlem a kuřivem jsem podělila ženské na svém baráku, prádlo jsem si většinou oblékla sama. Já vím co si teď myslíš: myslíš si, že jsem kurva, že jsem hyena, že to prádlo stáhli z kteréśi vrstevnice, která pak vyletěla komínem. Ale řekni sám, bylo by snad bývalo lepší, kdyby je nosila kteréśi germánská Brunhilda. V Lebensbornu? Vždyť mi také holky na ubikaci fandily, i když bokem říkaly, že jsem obyčejná esesácká matrace.“ Abych se teda nezlobil, ale od té doby neměla žádný poměr a ani teď nemá na tělesný styk ani pomyšlení. „Pochop – vykřikla zoufale – jsem naprosto vyprahlá, tělesně i duševně!“ Ujišťovala mne, že jako kápo se vždy chovala slušně, má to také písemně od několika svých spoluvězeňkyň, ale přesto, pro jistotu, si změnila příjmení. Jmenuje se teď Holubová a studium nejspíš předčasně ukončí, chce se vystěhovat do USA, její strýc z matčiny strany jí už poslal afidavid. Otec jí zahynul v lágru, matka po odvléčení do Seredě na infarkt.

Pak jsem Rivu ztratil z očí a ani já jsem studium germanistiky nedokončil. Nemohl jsem se na studium řádně soustředit a tak jsem se po třech semestrech rozhodl pro novinářské povolání. Po krátkém působení v tzv. radioslužbě Rudého Práva [21](#) v Praze a po přechodných štacích v Košicích

a v Bratislavě, jsem se stal vedoucím pražské redakce „Pravdy“ [22](#), odkud mne jako údajného sionistu a kosmopolitu v době procesu s Rudolfem Slánským a spol. [23](#) vyhodili. Po třech letech ponížení v roli hotelového vrátného mne Strana laskavě „rehabilitovala“ a poslala do rozhlasu. Tam jsem pracoval jako směnař ve zpravodajství, později jako komentátor a nakonec jako zahraniční korespondent. Nejprve jako „létající“ zpravodaj v socialistických, později i ve skandinávských zemích. Nejdéle pak jako stálý dopisovatel v Německu, zejména v tehdejší NDR a v západním Berlíně, ale občas i v Bonnu. Odtamtud jsem byl po sovětské okupaci v srpnu 1968 jakožto příznivec Dubčeka [24](#) už potřetí, tentokrát definitivně, existenčně zlikvidován.

Ještě než jsem byl natrvalo odvolán do Prahy, vyhozen z rozhlasu a pak, až do invalidního důchodu dělal pomocného skladníka, vypravili mně spřátelení kolegové ze západoberlínského letiště Tempelhof do Bělehradu. Měl jsem tam se známými ministry naší exilové vlády konzultovat otázku, co si máme za nové situace počít; zda se vrátit do šlamastiky domů, nebo zůstat v exilu. Náměstek předsedy vlády, „otec“ hospodářské reformy Ota Šik [25](#) mi navrhoval, abych ho doprovázel do emigrace ve Švýcarsku ve funkci jakéhosi osobního tajemníka, dnes by se patrně řeklo „public relations“ manažera. To jsem odmítl. Ministr zahraničních věcí naší exilové vlády profesor doktor Jiří Hájek [26](#) mi prozradil, že on sám, bez ohledu na jistotu postihu, se vrátí do Prahy, a radil mi, abych – když už mám rodinu doma – udělal totéž. V průběhu naší rozmluvy přišla řeč na otázku, jaký trest nás za naši „kontrarevoluční“ činnost čeká. Uvedl jsem svou zkušenost. „Když mne v době procesů v padesátých letech zlikvidovali poprvé, trvalo téměř tři roky, než mne ráčili rehabilitovat. Teď budou soudruzi na ÚV už jednou tak chytrí, takže nás odstaví na takových pět šest let.“ Jiří Hájek, světa i domácích poměrů znalý odborník na mezinárodní i socialistické právo, měl na věc skeptičtější názor. „Kdepak – řekl – bude to trvat mnohem, mnohem déle.“ Ale proč?, oponoval jsem, vždyť jsme se ničeho protiprávního nedopustili?!“ Pan profesor jen smutně pokýval hlavou: „Právě proto!“

Když už jsem byl v Bělehradě, rozhodl jsem se navštívit i svého někdejšího „spolubojovníka“ ze 6. robotného práporu JUDr. Ladislava Katuščáka, ten zde vykonával funkci generálního konzula a pomáhal emigrantům z ČSSR radou i finanční pomocí seč mohl. Po návratu do Prahy byl rovněž vyhozen z ministerstva zahraničních věcí. Můj pobyt v jugoslávské metropoli mu byl avizován a on mne pozval k obědu i delšímu rozhovoru. „Málem jsem zapomněl – řekl mi – ale dnes dopoledne se u mne na tebe vyptávala jakási docela pohledná, elegantní Američanka. Prozradil jsem jí, že bydlíš v hotelu Metropol, doufám, že mi to nemáš za zlé. Řekla mi, že se jmenuje, L.K. zalistoval ve svém diáři – Reviva Hagglings a je z New Yorku“. Nic mi to neříkalo.

Vrátil jsem se do Metropolky a recepční mi s klíčem a spikleneckým úsměvem odevzdal česky psaný vzkaz. „Přijdu večer v deset. Počkej na mne ve svém pokoji. Líbá Riva.“ Přesně v avizovanou hodinu se u mne objevila superelegantní dáma obtěžkaná šperky a norkovým přehozem, cigaretu v jantarové špičce v karmínových rtech, a i jinak zmalovaná až běda. Prostě mondéna. Valil jsem oči, na ulici bych ji vůbec nepoznal, a ani teď jsem ji nepoznával. Byla mi cizí nejen svým chováním a obličejem, ale i postavou. Kdysi útlá ňadra i pozadí měla vypasovaná, patrně plastikou. Z objemné kabaly z krokodýlí kůže vyndala láhev značkové whisky a dvě stříbrná štamprleta, mluvila se silným americkým přízvukem, a můj úžas odbyla slangovým „Co tak čumíš, jsem v balíku. Ten kostým je od Balenciagy.“

Když jsem se jí zeptal, jak mne vlastně našla, vytáhla z kabelky složený výstřižek z New York Times. Berlínský korespondent listu v něm s odvoláním na „obvyklá spolehlivý zdroj“ oznamoval, že

z letiště Tempelhof odletěl do Bělehradu, patrně s úmyslem emigrovat, zpravodaj pražského rozhlasu Mr. Ladislav Porjes. Nezmohl jsem se nejen na slovo, ale ani uvítací gesto. Po přípitku se mi Riva, teď vlastně už Reviva, beze slova vrhla kolem krku a zasypala mne polibky. Pak mi podala navoněný kapesníček, abych ze sebe utřel nános rtěnky, a už se z ní řinula slova líčení jejího nového příběhu. Nebyl zdaleka tak dramatický a drastický jako ten osvětimský, zato mnohem banálnější a nechutnější. Na jakémsi dobročinném plesu v New Yorku dělala hostesku a seznámila se s poněkud obstarožním a obtlouklým, již čtyřikrát rozvedeným milionářem. „Trochu jsem tomu pomohla a on se do mně zamiloval, prý na první pohled, dědek hnusná“, chlubila se zcela nepokrytě. „Známí mi řekli, že je těžkej pracháč, a tak jsem se od něj už na parketu nechala osahávat a pak u něj v apartmá znásilnit. Asi se mu to moc líbilo a tak se se mnou za týden oženil“, smála se cynicky. A pak se z Revivy vyvalila záplava čím dál nechutnějších podrobností. Z manžela se vyklubal nedoléčený syfilitik a zvrhlík, jehož rafinované sexuální choutky prý daleko předčily primitivní sviňačinky osvětimských esesáků. Jak mi to všechno, bez špetky studu líčila, začala se pomalu svlékat. A když jsem celý zkoprnlý couval, vrhla se na mne a s nestoudným smíchem objasňovala: „Neboj se, nejsem nakažená, bé-vé-er mám zcela negativní.“ Pak mi vysvětlila, že BWR je zkratka pro Bordet – Wassermannovu reakci, speciální test, kterým se zjišťuje, zda je pacient luesem nakažen nebo ne. Přes všechno ujišťování a naléhání jsem však pro změnu já na milostné hrátky se svou někdejší mladickou láskou neměl chuť ani odvahu. A neobjevil jsem ji v sobě ani když jsme noc trávili v jedné posteli.

Moje nechůť, a jak se v noci opakovaně přesvědčovala, i nemohoucnost však zřejmě nemohly Revivu odradit. Dokonce mi navrhovala, abych se s ní oženil. Když jsem se podívoval, že je přece vdaná, a objasnil jí, že sám jsem už přes deset let ženatý a otec dvou školou povinných dětí, mávla nad takovými malichernými argumenty rukou. „Rozvod je dnes přece pouhá rutinní záležitost – odůvodnila – ten můj trval jen tři hodiny. Soud uznal moje argumenty, že život se zvrhlým a navíc nedoléčeným syfilitikem je neúnosné riziko, a já na dědkovi vysoudila nejen rozvod, ale i přepychovou jachtu a odškodné půldruha milionu dolarů. Tak uznej, že jsem výhodná partie. A navíc jsem tě nikdy nepřestala milovat.“ A po chvilince odmlky přece jen poněkud zjehle dodala: „Tvoje chyba je, že ačkoliv máš jinak smysl pro humor, bereš přece jen život příliš vážně!“ Ještě jsme spolu na pokoji posnídali a políbili se na rozloučenou. Pak odešla. Když jsem si při odchodu z Bělehradu balil věci, našel jsem v kapičce svého pyžama pět složených bankovek. Pět set dolarů. O Rivě – Revivě jsem od té doby neslyšel. [s laskavým svolením Ladislava Porjese citováno z rukopisu dosud nepublikované knihy CENZUROVANÝ ŽIVOT: Z paměti česko – slovensko – židovského reportéra]

Studia germanistiky jsem po třech semestrech opustil, protože mě existenční problémy a válečné trauma připravilo o schopnost soustředění. Válečné zážitky se mi stále vracely. Trpěl jsem posttraumatickým syndromem. V noci jsem měl šílené sny a strašně jsem ze spaní křičel. Několik měsíců se mi vracel stále tentýž sen: utíkal jsem, chytili mě, strčili do propasti a stříleli po mně. Několik měsíců trvalo než jsem se této noční můry zbavil.

Začátkem června 1947 jsem se oženil s „gojte“ děvčetem, Vlastou, se kterou jsem se seznámil v Praze. Následovala mě do Michalovců, kde si ji moje babička, která v „bunkru“ přežila holocaust moc oblíbila. Na svatební cestu jsme se dostali až koncem září. Chtěli jsme někam k moři, ovšem v Michalovcích žádná cestovní kancelář nebyla. Proto jsme pro naše líbánky vzali zavděk pobytem v podtatranských lázních Lubochňa. Počasí bylo pěkné, okolní příroda krásná. Naši scenérie akorát

trochu hyzdil pohled z okna naší ubytovny. Necelý kilometr od ní totiž na louce trůnil zrezivělý vrak sestřelené německé stíhačky. Nedopídl jsem se, zda tam zůstává kvůli liknavosti místního Národního výboru, anebo má být trvalým monumentem Slovenského národního povstání [27](#). Ale ať tomu bylo jakkoli, tento malý kaz nemohl narušit naše trvalé pocity okouzlení. Navíc jsem hned při první snídani objevil dvojici asi šedesátiletých seriózních pánů v bílých tričkách, dlouhých kalhotách, a hlavně s tenisovou raketou. Jeden z nich, hubený vysoký člověk mi byl povědomý. Osmělil jsem se a přišel jsem se pánům představit a optat se, jestli by si se mnou nezahráli amerického debla. Tlustší chlapík pronesl: „znal jsem v Turnově jednoho Mořice Porgese, pána mojžíšského vyznání, který vlastnil kšeft se střížním zbožím. Nevrátil se s rodinou z Osvětimi. Vidím, že i vy máte na předloktí číslo. Nebyl to náhodou váš příbuzný?“ Tlouštíkovy narážky mě popíchly: „Promiňte, ale já se odjakživa jmenuji Porjes, křestním jménem Ladislav, a nejsem kšeftman, ale novinář.“ Na to tloustík: „Já se jmenuji Josef B. a jsem poslanec pražského parlamentu. Ale přesto, že máte v příjmení J místo G, snad jste rovněž izraelita, že ano?“ To mě nadzvedlo a řekl jsem: „Ale, ale, snad pan poslanec in privatum neráčí být navíc antisemitou?“ Poslanec zbrunátněl, povstal, ale zachoval dekorum: „Dovolte mi, mladý muži, abych vám na tuto insultaci odpověděl slovy T.G.Masaryka [28](#): Když přijímám Ježíše, nemohu být antisemitou!“ Usoudil jsem tedy, že bude zřejmě poslancem za lidovou stranu monsignora Šrámka [29](#). Druhý muž se po celou dobu našeho rozhovoru bavil. Poté vstal, podal mi ruku a řekl: „A já jsem pane kolego také novinář, mé jméno je Ferdinand Peroutka [30](#).“ To mi vyrazilo dech, v duchu jsem si nadával jak jsem mohl nepoznat legendárního žurnalistu, spisovatele a politologa Ferdinanda Peroutku. Řekl mi, že je mu mé jméno též povědomé, že ho zahlédl v Rudém Právu. Pochválil mi článek-reportáž z tenisového mistrovství republiky. Řekl doslova: „Nikdy předtím ani potom jsem ve sportovních rubrikách o tenisu nic lepšího a vtipnějšího nečetl. Pokud se dobře pamatuji, napsal jste, že tenista Jarda měl před tenistou Bernardem převahu nejen v servisu a volejích, ale i v délce a objemu paží i jiných údů, ha ha.“ Opáčil jsem mu trochu potouchle: „Musel jsem se občas uchýlit k jinotajům, abych polechtal čtenářovu fantazii. Ostatně, spisovatelka Olga Scheinpflugová [Scheinpflugová Olga (1902 – 1968): česká herečka a spisovatelka. Manželka Karla Čapka – pozn. red.] také asi použila metodu průhledného jinotaje když o vás napsala, že máte báječně dlouhé nohy.“ Báľ jsem se, jestli jsem to se svojí troufalostí vůči této novinářské legendě příliš nepřehnal, ale Ferdinand Peroutka se zdál být polichocen. Nakonec jsem si s oběma pány několikrát zahrál tenis a rozloučili jsme se jako přátelé. A džentlmen Ferdinand Peroutka pochválil moji paní tak, že se až červenala.

Novinářem

Novinářskou profesi jsem zahájil ještě za studií v Rudém Právu. Pracoval jsem zde od roku 1945 v tzv. Radioslužbě a občas jsem vypomáhal ve sportovní rubrice. V radioslužbě jsme poslouchali zahraniční rozhlas jako France Press, Reuters a všelijaké další. Přepisovali jsme zahraniční zpravodajství, které jsme z angličtiny, francouzštiny, němčiny či ruštiny překládali do češtiny. V té době jsem také studoval germanistiku na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy. Vedoucí v redakci mi dával takové směny, že jsem nestíhal chodit na přednášky. Když jsem ho prosil, aby mi upravil pracovní dobu tak, abych mohl chodit do školy, řekl mi: „Komunistická strana nepotřebuje inteligenci!“ Z radioslužby mě vyhodili roku 1951 pro údajný sionismus [31](#). Pracoval jsem tedy jako pomocný noční vrátný a recepčního v hotelu Alcron na Václavském náměstí. Všichni ostatní kromě mě nosili uniformy, ale já jsem tu šaškárnu odmítl nosit! Nadiktoval jsem jim kolik umím jazyků a dostával jsem za každý zvlášť příplatky – ovšem to nebylo jen tak, povolali nějakého lektora, který mě vyzkoušel jestli opravdu jazyky umím. Mysleli si totiž, že si vymýšlím: nahlásil jsem že ovládám

angličtinu, němčinu, francouzštinu, polštinu, španělštinu, maďarštinu, jidiš a pasivně hebrejštinu. Když zjistili, že vše ovládám, museli mi za každý jazyk připlatit asi šedesát korun měsíčně navíc. Poté jsem pracoval v Košicích ve „Východoslovenské Pravdě“, odkud mě vyhodili zase z „kádrových“ důvodů – jelikož můj tatínek býval v Žilině advokátem, a to se jevilo soudruhům jako příliš buržoazní povolání. Roku 1953 sice ještě éra všestranného boje proti sionismu v ČSSR neskončila, ale dostal jsem překvapivě pozvání na sekretariát ÚV KSČ. Přijal mě tajemník, který mi sdělil, že když se kácel les, létaly holt i třísky, ale teď že už nic nebrání tomu, abych znovu pracoval jako novinář. Nabídl mi práci v rozhlasu. Zrovna zemřel soudruh Stalin, takže jsem simultánně tlumočil ruský komentář a obraz v televizi. Usoudili, že bych mohl i něco napsat. V době, kdy Nikita Chruščov [32](#) instaloval atomizované rakety na Kubě a Američané mobilizovali nukleární flotilu, jsem napsal cosi v tom smyslu, že snad obě strany najdou rozumnou cestu k mírovému řešení. Byl jsem kupodivu pochválen a převelen na práci komentátora do redakce mezinárodního života.

Pracoval jsem v rozhlasu v redakci mezinárodního života, uběhl v poklidu nějaký ten rok a v Maďarsku se zrodila „kontrarevoluce“ [33](#). Jelikož jsem byl v pražském rádiu jediný, kdo ovládal maďarštinu, a jelikož rozhlas v Budapešti neměl žádného stálého zpravodaje, padla volba „válečného“ zpravodaje na mě. Moc lukrativní džob to nebyl, měl jsem navíc doma na pár měsíců nechat vyděšenou ženu se dvěma malými dcerkami, ale touha něco dokázat byla silnější. Tak jsem v říjnu 1956 nasedl v Praze do speciálního vojenského letounu. Z československé ambasády pro mě poslali automobil, který mě dovezl do cizineckého hotelu. Do podzimní nepohody jsem si s sebou vzal praktický kožený kabát. Moje zdánlivě tak praktické oblečení se však brzy mělo stát mým největším handicapem. Netušil jsem totiž, že koženáky byli jakýmsi stejnokrojem jinak civilně oděných příslušníků Maďarské tajné policie. Povstalci je samozřejmě nenáviděli, často je honili jako divou zvěř, chycené a svázané je naftou nebo benzinem polévali, a takto je věšeli hlavou dolů na stožáry pouličních luceren, aby se pomalu smažili na ohýncích, které pod lucernou rozdělali. A tak se stalo, že jsem vešel do hospody, kabát pověsil na věšák a plynou maďarštinou bez jakéhokoli přízvuku jsem si objednal paprikáš a sklenku vína. V tu ránu se zvedli od vedlejšího stolu dva muži, zařvali: „Hejbni prdelí, ty kurvo!“ a vláčeli mě ven. Nechápal jsem o co jde, myslel jsem si, že jde o nejspíš žert nebo o nepříjemný omyl. Naštěstí se mi je podařilo přesvědčit, aby zadrželi, a vytáhl jsem z kapsy svůj mezinárodní novinářský průkaz, kde naštěstí byla v několika jazycích popsána má identita mimořádného „válečného“ zpravodaje. Musím přiznat, že z násilníků se vyklubali dva gentlemani, objasnili mi svůj přehmat, že si mě spletli s tajným policistou. Dokonce mě nenechali zaplatit jídlo se slovy, že jsem jejich hostem. Se svým dobrodružstvím jsem se raději ženě nechlubil. Chudinka by asi zešléla strachy, kdyby se dozvěděla, že mě chtěli usmažit Maďaři! Pouze jsem ji požádal, aby mi poslala jiný kabát. Zalhal jsem jí, že se počasí nenadále zlepšilo a v mém koženém kabátě je mi horko.

Budapešť jsem zastihl značně pochroumanou sovětskými tanky. Maďarské události byly mnohonásobnou tragedií. Zničená infrastruktura, nemalé ztráty na životech i zbytcích iluzí o socialistickém systému. Vyvolaly exodus statisíců občanů, kteří s dětmi a malými zavazadly přešli do sousedního Rakouska, které jim ochotně otevřelo své hranice. Z Győru tak uprchlo celé osazenstvo tamější univerzity, včetně studentů, profesorů, rektora i pedela. Do ohně přililo i současné americko-anglicko-izraelské přepadení Egypta, který kromě toho, že podporoval arabské teroristy, porušil dohodu o svobodné plavbě suezským průplavem. To zadalo Moskvě záminku i propagační zdůvodnění pro ozbrojenou intervenci do vnitřních záležitostí Maďarska. Došlo k popravám civilních i vojenských vůdců obrodného procesu – ovšem neveřejně a mimo maďarské

území: premiér Imre Nagy [34](#) a velitel budapeštské posádky generál Pál Maléter [35](#) byli zatčeni a dopraveni do rumunského Siónu, kde byli tajně popraveni. Demokratizační úsilí maďarské společnosti pod novým stranickým vedením Jánoše Kádára [36](#) zařadilo nuceně na delší dobu zpátečku. Po třech měsících své mise jsem se vrátil do Prahy. Na sekretariátu ÚV KSČ usoudili, že moje zpravodajství o maďarských událostech bylo málo bolševické a „přehnaně objektivistické“. Dalším důvodem mé perzekuce bylo nařčení, že jsem „kapitalista“: někdo si na mne vymyslel, že jsem prý v Košicích vlastnil se svým bratrem továrnu na košile. Režim už tehdy začínal být skutečně absurdní – jelikož jsem nikdy žádného brata neměl, byl jsem bohužel jedináček. A žádnou továrnu jsem nikdy nevlastnil, košile jsem si vždycky kupoval v konfekci.

V roce 1962 jsem vydal ve slovenštině svoji první knihu „Josele a tí ostatní“. Značně rozšířenou jsem ji vydal ještě česky v roce 2001. Arnošt Lustig [37](#) tehdy napsal: „Lacovy povídky jsou tak nabitě dramatickým dějem, že každá z nich vydá na celý román.“ Rudolf Iltis [Iltis Rudolf (1899 – 1977): ústřední tajemník židovských náboženských obcí v ČSR. Vedoucí redaktor Věstníku židovských náboženských obcí – pozn. red.], šéfredaktor židovského Věstníku, se vyjádřil takto: „Co povídka, to nepřikrášlený výjev z novodobé antické tragédie evropského židovstva.“ Předseda Židovské obce v Bratislavě, etnolog Peter Salner mi tenkrát napsal recenzi, jejíž poslední slova zněla: „Vďaka, pán Porjes, za tuto smutnokrásnu knihu.“ Myslím, že poselství knihy se dá shrnout do talmudického pravidla: „Nesud' bližního svého, pokud jsi nebyl na jeho místě.“ Vzpomínám si, že po vydání knihy si mě pozval Karel Hoffmann [38](#), generální ředitel Československého rozhlasu, kde jsem jako komentátor pracoval. Vyčetl mi, jak jsem si mohl bez jeho vědomí a souhlasu dovolit vydat knihu s „takovým obsahem“. Dodal otráveně: „Vždyť teď budou všichni posluchači vědět, že jsi Žid!“

V září 1964 jsem kývl na nabídku Československého rozhlasu, a odjel jsem na čtyři roky do Berlína jako stálý zpravodaj a dopisovatel. Cítil jsem jako zadostiučinění, že mě soudruzi po letech perzekucí konečně uznali za hodného reprezentovat republiku v zahraničí. Měl jsem trochu obavy, jak se budu po pobytu v Osvětimi adaptovat mezi bývalými „nadlidi“, vše ale dopadlo dobře. V Rostocku se na tzv. „Ostseewoche“ /Týden Baltského moře/ každoročně scházeli zahraniční korespondenti akreditovaní v NDR, kromě toho i obchodní zájemci a novináři z obou německých států, ze zemí RVHP i ze Západu. Politický lesk celému podniku dodávali vysocí politici představitelé NDR, kteří za pečlivě zamčenými dveřmi přísně hlídaného „vládního“ hotelu mluvili se svými kapitalistickými partnery nikoli stranickou hantýrkou, ale úplně normálním obchodním jazykem. Vynahrazovali si to ovšem na veřejných setkáních s domácími i zahraničními novináři. Tam nás usilovně přesvědčovali o převaze NDR nejen nad Bonnem, ale i nad socialistickými spojenci.

V Lipsku jsem málem způsobil mezinárodní katastrofu! Stalo se to v březnu roku 1967 na Lipském veletrhu. Probíhaly zde celkem banální tiskové konference na kterých se NDR chlubila svými úspěchy na všech polích. Procházely se zde ne zrovna zajímavé návštěvy – ovšem jen do chvíle kdy mi jeden z činitelů Československé expozice důvěrně sdělil, že do našeho pavilonu zavítá ministerský předseda Walter Ulbricht [39](#), nejvyšší šéf východoněmeckého státu „dělníků a rolníků“. Tato zpráva způsobila v československé expozici rozruch. Zašel jsem za šéfem tiskového odboru ministerstva zahraničních věcí NDR Schwabem a zeptal se ho zda bych mohl s Walterem Ulbrichtem udělat interview. Rezolutně odmítl: „Soudruhu, to je naprosto vyloučené. Je to pouze soukromá návštěva.“ Pak se lekl, jak jsem se k informaci dostal. Neodpověděl jsem mu, jen jsem ho

ubezpečil, že informaci nemám od nikoho z jeho podřízených. Asi za půl hodiny skutečně Ulbricht vkročil do československého pavilónu za doprovodu ochranky a nohsledů ze všech možných ministerstev. Ulbricht se začal sotva rozhlížet a já už jsem zmáčkl spoušť svého přes rameno přehozeného diktafonu a s napřaženým mikrofonem jsem vystartoval přímo k vzácnému hostovi. Okamžitě mě odstrčil jeden jeho ozbrojený ochránce a já jsem letěl zády ke zdi. Ovšem můj dvoumetrový spolupracovník se mnou vší silou mrštil zpátky. Zabrzdil jsem přímo před ministerským předsedou a zahlaholil jsem úvodní banální otázkou: „Jápak se panu předsedovi Státní rady československá expozice líbí?“ Ulbricht byl sice nečekaným extempore překvapen, ale dal signál ochrance, aby poodstoupila. Začal sice formálně, ale ochotně na můj dotaz odpovídat. Jeho monolog byl plný monotónních frází, z nichž se předseda probral teprve po mé následující otázce – co zamýšlí udělat pro zlepšení vzájemných vztahů NDR a ČSSR? „To je dobrá otázka a přichází právě včas. Zítra odlétám do Prahy, abychom se soudruhem Antonínem Novotným [40](#) společně analyzovali příčiny současné stagnace a našli cestu k ozdravení našich vztahů.“ Pak ještě pronesl několik vzletných vět o důležitosti a významu spolupráce obou našich zemí. Zdvořile jsem poděkoval za rozhovor, okamžitě jsem nasedl do svého služebního auta, a urychleně pádil do místního rozhlasového studia, abych tuto žhavou senzaci přetočil do Prahy. Bylo to totiž neslýchané a předčasné vyzrazení státního tajemství! Po dvou hodinách nepřítomnosti jsem se vrátil opět do našeho pavilónu. Tam mi známí řekli, že po mém odjezdu po mně vypukla strašná shánka. Členové Ulbrichtovy ochranky, agenti tajné státní bezpečnosti „Stasi“, i úředníci z ministerstva zahraničí NDR mě zuřivě sháněli. Nakonec mě Němci konečně objevili – prosili a vzápětí výhruzně žádali, abych jim inkriminovaný magnetofonový pásek vydal. Když se dozvěděli, že jsem ho z lipského studia už před hodinou přetočil do Prahy, tahali mne k telefonu, abych bleskově zavolal do pražského rádia, že rozhovor se v nejvyšším státním zájmu nesmí vysílat, jelikož se soudruh předseda podřekl, a že předčasné prozrazení jeho letu do Prahy by mohlo vážně ohrozit jeho bezpečnost. Musel jsem říci, že je mi líto, ale mé interview s Ulbrichtem se v pražském rádiu jako mimořádně žhavá aktualita již dvakrát vysílalo.

Stal jsem se také členem Presseverein – Klubu zahraničního tisku v západním Berlíně. Pro mne, jako cizince a novináře, byla jinak nepropustná berlínská zeď propustná dnem i nocí. Stačilo východoněmeckým pohraničnickům na kontrolním stanovišti přezdívaném „Checkpoint Charlie“ ukázat průkaz zahraničního zpravodaje a závory se zvedly. Na druhé straně mi západoberlínští hraničáři už jenom zasalutovali. Klub zahraničního tisku byl pro mě nejen zdrojem důležitých informací, ale také místem zajímavých setkání. Setkal jsem se například s pozdějšími spolkovými kancléři NSR Willy Brandtem [41](#) či Helmutem Schmidtem [42](#), který mi poskytl exkluzivní rozhovor. Členy Klubu zahraničního tisku byli nejen známí západní žurnalisté jako zpravodaj několika bonnských listů Alexander Korab, Peter Johnson z BBC, nebo dopisovatel pařížského Le Monde Jean-Paul Picaper. Ale také korespondenti ze socialistických zemí, kteří byli jako já akreditováni v obou částech Berlína. V západoberlínském „Verein der Auslandspresse“ /Klub zahraničního tisku/ bylo nepsaným pravidlem, že jeho rotujícím předsedou byl každoročně zvolen představitel některého západního média, zatímco místopředsedou býval zvolen korespondent ze socialistického tábora. Na jaře 1968 jsem byl při tajném hlasování většinou hlasů zvolen já. Mezi prvními kolegy, kteří mi přišli blahopřát, byli k mému úžasu představitelé SSR – korespondenti TASS a rádia Izvěstijí. Ovšem jeden korespondent ze sovětského tábora – zpravodaj ústředního orgánu ÚV KSS „Pravdy“ – mne okázale ignoroval. Byl totiž mým protikandidátem, neuspěl a prohru neunesl. Ovšem nezůstalo jen u této ignorace.

Druhý den po mém zvolení mne, manželku a dvě malé školou povinné dcery totiž v našem východoněmeckém bytě časně ráno vzbudilo nemilosrdné zvonění. Za dveřmi stáli představitelé naší ambasády, člen NKVD a posledním byl zmiňovaný dopisovatel sovětské „Pravdy“, kterého jsem při volbě porazil. Tvrdili, že má volba do funkce místopředsedy západoněmeckého Pressevereinu byla zmanipulovaná. Naléhali, abych se funkce vzdal. Doporučil jsem jim, aby si laskavě ověřili jak při volbě hlasovali korespondenti ze zemí RVHP. Kolegové ze SSR se mi totiž pochlubili, že jednomyslně hlasovali pro mě. Dále jsem jim řekl, aby si laskavě obešli všech asi třicet členů západoberlínského Klubu zahraničního tisku a zeptali se jich, jestli s revizí včerejší volby souhlasí. Nezvaní návštěvníci mě ještě chvíli přemlouvali, abych se funkce vzdal ve prospěch dopisovatele „Pravdy“, že je to vlastně moje soudružská internacionální povinnost. Když se jim to ale nepodařilo, bez větších pohrůzek odešli. V Československu totiž začínalo „pražské jaro“ – jak meteorologické, tak politické.

Z novinářské práce mě vyhodili počtvrté a tentokrát již definitivně, po okupaci v roce 1968 – odvolali mě z Německa z funkce zahraničního korespondenta. Nedlouho poté, na jaře 1969, mě vyhodili i z rádia jakožto „kontrarevolucionáře“ – vrátil jsem se totiž z cesty po pobaltských republikách s reportážemi, ve kterých tamější intelektuálové odsuzovali vstup vojsk Varšavské smlouvy do ČSSR. Pohár trpělivosti soudruhů tenkrát přetekl nadobro. Tentokrát se už nemluvilo o preventivních opatřeních vůči sionistům a kosmopolitům. Tentokrát šlo o definitivní vyřazení všech „nepřátel socialismu“ nejen z veřejného, ale i občanského života. Má osmnáctiletá novinářská kariéra skončila. Byla sice jen dočasnou, snad trochu delší pomlčkou mezi třemi fázemi mé rasové nebo politické diskriminace, pokud v tom byl vůbec nějaký rozdíl. To, co mě nyní čekalo, bylo neodvolatelnou tečkou za jakoukoli smysluplnou aktivní činností. V této době a i v následujících měsících jsem často slýchal nadávky a narážky na můj židovský původ. V éře „normalizace“ jsem střídal jedno zaměstnání za druhým. Nejprve jsem pracoval jako průvodce v Čedoku [Čedok: byl největším československým podnikem pro cestovní ruch. Založen v roce 1920 se sídlem v Praze. Název vznikl ze zkratky Československá dopravní kancelář – pozn. red.], ale tam jsem dlouho nevydržel a vyhodili mě. Pracoval jsem pak v Pražské informační službě, která byla svého času takovým azylem lidí, které odevšad vyhodili – zprostředkovávali nás do firem a podniků kde potřebovali schopné překladatele. Ovšem když se změnilo vedení, přišel tam nějaký Gottwaldovský kádr, který šmahem všechny vyházel. Dělal jsem také výběrčího automatů pro fotbalový klub Slávie Praha. Automaty, na kterých se hrály nějaké hry, byly v každé druhé hospodě. Já jsem hospody objížděl a vybíral z nich pětikoruny, které tam lidi naházeli. Vozil jsem mnohakilové pytle pětikorun a peníze jsem ukládal do banky na konto klubu Slávie Praha. Potom jsem nastoupil jako pomocný skladník v Družstvu mechaniků kancelářských strojů, a tajně jsem si přivydělával anonymními překlady. V Družstvu mechaniků kancelářských strojů byl mým šéfem ve skladu Tonda Petřina, také perzekvovaný novinář, se kterým jsem kdysi pracoval v Rudém Právu. Ve funkci skladníka jsem víceméně v poklidu, při dvou malých dětech a manželce rovněž perzekvované kvůli mým kádrovým potížím, dožil značně skromného invalidního důchodu. Invalidního důchodu jsem se domohl poté, co jsem se víc než rok a půl léčil s rakovinou lymfatických uzlin, kdy jsem na tom byl bídne a chtělo se mi zemřít. Nakonec jsem nemoc zázrakem překonal. Bojoval jsem ještě se srdečními potížemi a s očními problémy s glaukomem.

Více jak čtyřicet pět let, od konce druhé světové války až do „sametové“ revoluce [43](#), se uveřejňovaly desítky článků o mezinárodní solidaritě bojovníků proti fašismu, o hrdinné účasti Rusů, Ukrajinců, Čechů, Poláků, Srbů, Francouzů, Rumunů, dokonce i Maďarů a pokrokových

Němců, po boku Slováků v Národním povstání. Jen o jeho židovských účastnících nepadla ani zmínka. Přitom Slovenského národního povstání se se zbraní v ruce zúčastnilo 1566 Židů, jak nedávno zjistil historik Ladislav Lipscher. Pětina jich padla přímo v boji, podlehla zraněním anebo byla mučena fašisty. Historickým mezníkem ozbrojeného vystoupení mladých slovenských Židů byl začátek Národního povstání – 29. srpen 1944. Tehdy byli osvobozeni židovští vězni táborů Sered', Nováky a Vyhne, určené k transportům do tábora „konečného řešení“.

Jsou tři země kde bych nedovedl žít. Jednou z nich je Německo. Čtyři roky jsem zde strávil coby korespondent, ale trvale bych zde žít nedovedl. Po válce mě trápila otázka, kterou jsem si vždy v duchu kladl, když jsem potkal nějakého Němce ve svém věku. Vždy jsem se neubráníl otázce, co asi tento člověk dělal za války. Patnáct let po válce jsem se dokonce podíval do Osvětimi – Birkenau. Padla tam na mě tíseň a vynořily se vzpomínky. Nedovedu zapomenout. Na šoa nelze nikdy zapomenout – možná, že lze odpustit, ale nelze zapomenout na takové hrůzy. Souhlasím s Eliem Wieselem [44](#), který tvrdí, že v Birkenau vládne nesrovnatelné, hutné, zvláštní ticho. Druhou zemí, kde bych nedovedl žít jsou Spojené státy. Nikdy jsem nepřišel na chuť americkému způsobu života, jídlu ani kultuře. A třetí zemí je Izrael. Bude to znít asi cynicky, ale myslím, že na to mám právo: já jsem si za války Židů užil dost. Nejhorší zkušeností bylo vidět ortodoxní Židy v lágru, kteří se modlili, a pak jsem je viděl jak okrádají ostatní.

Při letošní chanuce se mi dostalo pocty – byl jsem vyzván k zapalování chanukové svíce, byl jsem jako sedmý v pořadí. Moc mě to potěšilo, byla to skutečně pocta. Přečetl jsem na shromáždění i text, který jsem si předtím doma sepsal. Já nejsem básník, vždy jsem byl novinář a pouze prozaik, ale narazil jsem na jeden citát hudebního skladatele Ludvíka van Beethovena [Beethoven, Ludwik van (1770 – 1827): německý skladatel. Jeden z nejvýznamnějších světových hudebníků – pozn. red.], a cosi mě napadlo. Takže jsem na chanukovém shromáždění přednesl toto:

„V rámci předsvátečního rozjímání jsem narazil na pozoruhodný výrok velkého Ludvíka van Beethovena na téma ‚co je láska?‘ Zde je géniův poněkud prozaický názor. ‚Láska znamená bezvýhradně se rozhodnout pro určitý typ nedokonalosti.‘ Poněkud neskromně jsem si dovolil konfrontovat tento výrok se svými vlastními zkušenostmi. Dokonce v rýmech, hle: Tápal jsem v životě často a dlouze, od prohry k výhře, a od výhry k prohře. Až jsem se oženil. Však přes půl století co jsem spolu s touto toutéž dívkou. A to máme prosím dvě dcery a pět vnoučat k tomu, já věčný bloudil, nejsem si jist, v kterémže z obou extrémů, zda ve výhře či prohře, jsem vlastně nadosmrti zakotvil.“

Kdysi jsem se pokoušel psát básně mé ženě, jenže ona mě je tenkrát tak pomluvila, že se jí nelíbily, že byly hrozné. A tak jsem celých šedesát let co jsme se ženou spolu, žádnou báseň ze strachu před ní nenapsal. Tohle je vlastně první po šedesáti letech. Ale musím říct, že se to všem moc líbilo. Když tak přemýšlím o svém životě plném dramatických peripetií, plném útěků a tragédií, nakonec musím uznat, že přeci jenom se mnoho dobrých věcí podařilo. Podařilo se nám se ženou vychovat dvě slušné dcery. Starší Maja je překladatelkou a mladší Eva chemickou inženýrkou, učitelkou informatiky a lektorkou judaistiky. Máme pět vnoučat. Myslím, že můj humor zdělila alespoň jedna vnučka – krásná mladá blondýnka. Nosí tričko s nápisem na prsou: „Jsem přírodní blondýna. Mluvte, prosím, pomalu.“ Ta myslím zdělila po mně moji životní filosofii – nejdůležitější je nebrat život, a ani sám sebe, příliš vážně!

Glosář:

1 Tiso, Jozef (1887-1947)

Římsko-katolický kněz, protikomunistický politik. Tiso byl ideologický a politický představitel Hlinkovy slovenské lidové strany (HSL'S). Roku 1930 se stal jejím místopředsedou, roku 1938 jejím předsedou, 1938-39 poslancem a později prezidentem fašistického slovenského loutkového státu, který byl založen s německou podporou. Jeho politika přivedla Slovensko jako spojence do války proti Polsku a Sovětskému svazu. V roce 1947 byl shledán vinným z válečných zločinů, odsouzen k smrti a popraven.

2 Slovenský stát (1939-1945)

Československo založené po rozpadu Rakousko-Uherska existovalo v této podobě do Mnichovské dohody z roku 1938. 6. října 1938 se Slovensko stalo autonomní republikou s Jozefem Tisem jako předsedou vlády. V důsledku slovenských snah o získání nezávislosti pražská vláda zavedla vojenské právo, Tisa sesadila na začátku března 1939 z jeho postu a nahradila ho Karolem Sidorem. Slovenské osobnosti obrátily na Hitlera, který toho využil jako záminky k přetvoření Čech, Moravy a Slezska v německý protektorát. 14. března 1939 slovenský zákonodárny orgán vyhlásil nezávislost Slovenska, která byla ve skutečnosti jen nominální, neboť Slovensko bylo výrazně kontrolováno nacistickým Německem.

3 Šestý pracovní prapor Židů

Šestý pracovní prapor byl tvořen armádními útvary, do kterých byli Židé odvedeni v letech 1939, 1940 a 1941. V roce 1942 již Židé nebyli povoláváni do tohoto praporu, protože byli umístěni do prvních transportů.

4 Pražské jaro

období demokratických reforem v Československu, od ledna do srpna 1968. Reformní politici byli tajně zvoleni do vedoucích funkcí KSČ: Josef Smrkovský se stal předsedou národního shromáždění a Oldřich Černík předsedou vlády. Významnou osobou reforem byl Alexandr Dubček, generální tajemník ústředního výboru komunistické strany Československa (ÚV KSČ). V květnu 1968 ÚV KSČ přijal akční program, který vymezil novou cestu k socialismu a sliboval ekonomické a politické reformy. 21. března 1968 na setkání zástupců SSSR, Maďarska, Polska, Bulharska, NDR a Československa v Drážďanech bylo Československo upozorněno, že jeho směřování je nežádoucí. V noci 20. srpna 1968 sovětská vojska spolu s vojsky Varšavské smlouvy podnikly invazi do Československa. Následně byl podepsán Moskevský protokol, který ukončil demokratizační proces a byl zahájen normalizační proces.

5 Hlinkovy gardy

vojenské uskupení pod vedením radikálního křídla Hlinkovy slovenské lidové strany. Požadovali nezávislost Slovenska a fašizaci politického a veřejného života. Hlinkovy gardy mezi březnem a říjnem 1942 deportovaly (bez německé pomoci) 58 000 (podle jiných zdrojů 68 000) slovenských Židů.

6 Strana Šípových křížů

nejextrémnější maďarské fašistické hnutí v polovině 30. let. Byla to strana, kterou tvořilo několik skupin. Název však byl odvozen od frakce pod vedením Ference Szalasiho a Kalmana Hubaye. Tato strana měla za vzor nacistickou NSDAP. Jejím cílem bylo nejen vytvoření fašistického systému včetně sociálních reforem, ale i „řešení židovské otázky“. Stranická uniforma se skládala ze zeleného trička, na kterém byl znak s šípyovými kříži – maďarská verze svastiky. 15. října 1944 guvernér Horthy oznámil vystoupení Maďarska z války, ale Šípové kříže s vojenskou pomocí Němců převzaly moc. Vláda Šípových křížů nařídila všeobecnou mobilizaci a zavedla režim teroru. Šípové kříže byly zodpovědné za deportace a smrt deseti tisíců Židů. Poté, co sovětská armáda osvobodila Maďarsko v květnu 1945, byli Szalasi a ministři z Šípových křížů postaveni před soud a popraveni.

7 První československá republika (1918-1938)

byla založena po rozpadu rakousko-uherské monarchie po první světové válce. Spojení českých zemí a Slovenska bylo oficiálně vyhlášeno v Praze roku 1918 a formálně uznáno smlouvou ze St. Germain roku 1919. Podkarpatská Rus byla připojena smlouvou z Trianonu roku 1920. Ústava z roku 1920 ustanovila poměrně centralizovaný stát a příliš neřešila problém národnostních menšin. To se však promítlo do vnitřního politického života, kterému naopak dominoval neustálý odpor národnostních menšin proti československé vládě.

8 Hlinkova slovenská lidová strana, HSLS

politická strana založená v roce 1918 jako Slovenská lidová strana, v roce 1925 již jako HSLS. Tato strana byla anti-komunisticky a anti-socialisticky orientovaná. Inklinovala ke katolicismu a požadovala slovenskou autonomii. Od roku 1938 zaujímala na Slovensku prominentní postavení a v roce 1939 zavedla autoritativní jednostranický režim. Její ideologie byla směs klerikalismu, nacionalismu a fašismu. Předsedou strany byl Andrej Hlinka, po něm Jozef Tiso. HSLS založila dvě masové organizace - Hlinkovy gardy, jejich vzorem bylo německé Sturmabteilung, a Hlinkova mládež, jejíž vzorem bylo německé Hitlerjugend. Po osvobození Československa v roce 1945 byla strana zakázána a její nejvyšší představitelé byli postaveni před soud.

9 Catlos, Ferdinand (1895 - 1972)

slovenský generál a politik. Během první světové války bojoval v rakousko-uherské armádě na ruské frontě. Vystudoval vojenskou akademii ve Francii. V březnu 1938 byl povýšen na generála prvního stupně slovenského státu a zároveň se stal ministrem národní obrany. Podílel se na činnosti slovenské armády během německo-polské války a také aktivně podporoval vyslání slovenských vojáků na východní frontu po roce 1941. V roce 1944 se pokusil kontaktovat odboj. Po osvobození byl postaven před soud v rámci retribučního dekretu a vězněn v letech 1945-48. Poté pracoval jako státní úředník v Martinu a zemřel v zapomnění.

10 Wiesenthal Simon (1908 - 2005)

povoláním architekt. Kvůli svému židovskému původu byl vězněn v několika koncentračních táborech, které však přežil. Po válce se začal věnovat hledání nacistických zločinců. Podle

samotného S. Wiesenthala pomohl dopadnout 1 100 válečných zločinců, včetně Adolfa Eichmanna, jehož úkolem bylo tzv. konečné řešení – vyhlazení Židů. Díky Wiesenthalovi byli dopadeni takoví lidé jako Franz Murer, známý jako řezník z Vilnius, Hermine Braunstein, dozorkyně z koncentračního tábora Majdanek, a Franz Stangl, velitel Treblinky a Sobiboru, a byli postaveni před soud.

11 Buna

největší pobočka koncentračního tábora Osvětim, fungovala od roku 1942 do 1945. V Buně byli rovněž vězněni především vězni židovského původu z různých zemí (v roce 1944 zde bylo asi 10 000 vězňů). Významná část z nich zemřela v důsledku těžké otrocké práce, hladovění, surovému zacházení a popravám. V listopadu 1943 byl koncentrační tábor v Buně přeměněn v samostatnou administrativní jednotku označovanou Osvětim III. V lednu 1945 byli vězni nuceni nastoupit pochod smrti do Německa. Nemocní a slabí vězni byli v táboře ponecháni. Rudá armáda je osvobodila 27. ledna 1945.

12 Sered'

založen roku 1941 jako židovský pracovní tábor. Tábor fungoval až do vypuknutí slovenského povstání, kdy byl rozpuštěn. Na začátku září 1944 však byly jeho aktivity obnoveny a byly zahájeny deportace. Z důvodu deportací byl koncem září SS-Hauptsturmführer Alois Brunner jmenován velitelem tábora. Brunner byl po dlouhou dobu kolega Adolfa Eichmanna a v roce 1943 organizoval deportace francouzských Židů. Podle svědků od září 1944 do března 1945 bylo vysláno 11 transportů zahrnujících 11 532 osob. Nejprve byly transporty posílány do koncentračního tábora v Osvětimi, později i do jiných táborů v Říši. Koncentrační tábor byl zlikvidován koncem 31. března 1945, kdy byl odeslán poslední evakuační transport do terezínského ghetta.

13 Útěk z Osvětimi (Vrba/Wetzler)

Rudolfovi Vrbovi (původním jménem Walter Rosenberg) se podařilo se svým kamarádem Alfredem Wetzlerem utéct z Osvětimi. 25. dubna 1944 podali v Žilině zprávu, tzv. Vrbova a Wetzlerova zpráva, o německých vyhlazovacích táborech Osvětimi a Březince, a v ní do detailu popsali strukturu tábora, způsob masového zabíjení a předali plán tábora s důležitými budovami, zařízeními a plynovými komorami. Rudolf Vrba rovněž vydal knihu vzpomínek "Utekl jsem z Osvětimi".

14 Gliwice III

: vedlejší pracovní tábor Osvětimi, zřízen u průmyslové továrny, Gliwice Hutte, vyrábějící zbraně, munici a železniční součástky. Tábor fungoval od července 1944 do ledna 1945 a pracovalo v něm asi 600 vězňů.

15 Armáda generála Svobody

během 2. světové války generál Ludvík Svoboda (1895-1979) velel československým vojskům spadajícím pod sovětské vojenské vedení a podílel se na osvobození východního Slovenska. Po válce se Svoboda stal ministrem obrany (1945-1950) a pak prezidentem Československa (1968-

1975).

16 Dukla

název „Dukla“ je odvozeno od jména polského města Dukla, ležícího 16 km od slovenských státních hranic. Dukelský průsmyk představoval v minulosti nejdůležitější cestu skrze Karpatské hory. Od 8. září do 27. listopadu 1944 zde probíhaly boje a bylo zde zabito nebo zraněno 85 000 sovětských a 6 500 československých vojáků. Dukla představovala hlavní útok vůči německé obraně na polsko-československém území a zároveň cestu k osvobození Československa. Konečný průlom německé obrany nastal 6. října 1944. V době Československé socialistické republiky byl Den československé armády slaven právě 6. října. Dnes je tento den věnován vzpomínce na dukelské hrdiny.

17 Gottwald, Klement (1896 - 1953)

původní profesí byl truhlář. V roce 1921 se stal jedním ze zakladatelů KSČ (Komunistická strana Československa). Od tohoto roku do roku 1926 byl funkcionářem KSČ na Slovensku. V letech 1926-29 stál v popředí snah o překonání vnitřní krize ve straně a prosazení bolševizace strany. V roce 1938 z rozhodnutí strany odešel do Moskvy, kde pracoval pro KSČ až do osvobození ČSR. Po válce 4. dubna 1945 byl jmenován místopředsedou vlády. Po vítězství KSČ ve volbách v roce 1946 se stal předsedou československé vlády a po abdikaci E. Beneše z úřadu prezidenta v roce 1948 se stal prezidentem.

18 Procházka, Adolf (1900 - 1970)

československý právník a politik. V období 1945-48 jeden z vůdců Československé lidové strany, člen národního shromáždění a ministr zdravotnictví. V roce 1948 rezignoval a emigroval do USA. Od roku 1950 reprezentoval českou lidovou stranu v exilu v Křesťansko-demokratické unii střední Evropy a od roku 1953 až do své smrti byl předsedou komise této unie.

19 Kopecký, Václav (1897 - 1961)

československý komunistický politik a novinář. V letech 1938-45 působil v Moskvě jako člen vedení Československé komunistické strany v zahraničí. 1945-53 byl ministrem informací, 1953-54 ministrem kultury, od roku 1954 působil jako náměstek předsedy vlády. Byl také vedoucím ideologem komunistické strany, hlavní tvůrce komunistické kulturní politiky 40. a 50. let. Jako člen užšího vedení se podílel na vykonstruovaných procesech 50. let.

20 Nosek, Václav (1892 - 1955)

od roku 1939 jeden z vedoucích členů komunistické emigrace. V letech 1945-53 byl ministrem vnitra, od roku 1953 ministrem práce.

21 Rudé Právo

deník vydávaný Komunistickou stranou Československa. Byl založen 1920 po rozkolu mezi sociálními demokraty a komunisty. Po sametové revoluci v roce 1989 se jeho zaměstnanci distancovali od Komunistické strany Československa a začali vydávat deník Právo.

22 Pravda

v minulosti byly tyto noviny slovenským ekvivalentem k sovětským novinám. Byly založeny 1945 (jiné slovenské noviny Pravda existující ještě předtím [v 1925-1932, 1944] byly zrušeny). Tyto noviny byly vydávány Komunistickou stranou Slovenska a jako takové se staly státem vlastněné. Po sametové revoluci se Pravda dočasně stala novinami vydávanými Sociálně demokratickou stranou, která byla nástupcem Komunistické strany Slovenska. Dnes jsou to moderní neutrální noviny a jedny z nejdůležitějších periodik na Slovensku.

23 Slánského proces

V letech 1948-49 československá vláda spolu se Sovětským svazem podporovala myšlenku založení státu Izrael. Později se však Stalinův zájem obrátil na arabské státy a komunisté museli vyvrátit podezření, že podporovali Izrael dodávkami zbraní. Sovětské vedení oznámilo, že dodávky zbraní do Izraele byly akcí sionistů v Československu. Každý Žid v Československu byl automaticky považován za sionistu. Roku 1952 na základě vykonstruovaného procesu bylo 14 obžalovaných (z toho 11 byli Židé) spolu s Rudolfem Slánským, prvním tajemníkem komunistické strany, bylo uznáno vinnými. Poprava se konala 3. prosince 1952. Později komunistická strana připustila chyby při procesu a odsouzení byli rehabilitováni společensky i legálně v roce 1963.

24 Dubček, Alexander (1921-1992)

slovenský a československý politik a státník, hlavní postava reformního hnutí v ČSSR. V roce 1963 se stal generálním tajemníkem ÚV KSS. V roce 1968 získal funkci generálního tajemníka ÚVKŠČ a otevřel tak cestu pro reformní skupiny v komunistické straně a společnosti. S jeho jménem jsou úzce spojeny události označované jako Pražské jaro. Po okupaci republiky vojsky SSSR a Varšavské smlouvy 21. srpna 1968 byl zatčen a odvezen do SSSR. Na žádost československých představitelů a pod tlakem československého a světového veřejného mínění byl pozván k jednáním mezi sovětskými a československými představiteli v Moskvě. Po dlouhém váhání také on podepsal tzv. Moskevský protokol, který stanovil podmínky a metody vyřešení situace, které však v podstatě znamenaly začátek konce Pražského jara.

25 Šik, Ota (1919-2004)

v roce 1940 vstoupil do ilegální Komunistické strany Československa (KSČ), 1941-45 byl vězněn v koncentračním táboře Mauthausen. 1961-69 byl ředitelem ekonomického institutu ČSAV (Československá akademie věd), 1966-68 ředitelem Československé ekonomické asociace, 1962-69 členem ÚV KSČ. Po invazi v srpnu 1968 byl donucen opustit vládu a zůstal v zahraničí. V květnu 1969 byl vyloučen z ÚV KSČ, postupně mu byly odebrány všechny funkce a v roce 1970 také československé občanství. Od roku 1970 žil ve Švýcarsku, kde pracoval jako profesor na univerzitě v Baslu.

26 Hájek, Jiří (1913 - 1993)

český právník, historik, diplomat a politik. 1948-69 byl členem ÚV KSČ, 1955-58 československým diplomatem ve Velké Británii, 1962-65 stálým reprezentantem ČSSR v OSN, 1965-67 ministrem

vzdělání a kultury, 1968 ministrem zahraničních věcí. V srpnu 1968 protestoval v OSN proti sovětské invazi do Československa. Brzy poté byl odvolán ze své pozice a vyloučen z KSČ. V 70. a 80. letech patřil k vedoucím členům opozice komunistického režimu. V roce 1978 se stal mluvčím Charty 77, od roku 1988 byl předsedou Československé helsinské konference, 1990-92 poradce předsedy Federálního shromáždění, Alexandra Dubčeka.

27 Slovenské národní povstání

o Vánocích 1943 byla založena Slovenská národní rada sestávající z různých opozičních skupin (komunisté, sociální demokraté, agráři atd.). Jejich společným cílem bylo bojovat proti slovenskému fašistickému státu. Povstání vypuklo v Banské Bystrici, na středním Slovensku, 20. srpna 1944. 18. října Němci zahájili ofenzivu. Značná část pravidelné slovenské armády se přešla k povstalcům a přidala se k nim i sovětská armáda. Němcům se sice podařilo potlačit povstání a 27. října okupovali Banskou Bystrici, ale nebyli schopni zcela zastavit akce partyzánů.

28 Masaryk, Tomáš Garrigue (1850-1937)

československý politický vůdce, filosof a přední zakladatel První republiky. T.G.M. založil v roce 1900 Českou lidovou stranu, která usilovala o českou nezávislost v rámci rakousko-uherské monarchie, o ochranu menšin a jednotu Čechů a Slováků. Po rozpadu rakousko-uherské monarchie v roce 1918 se Masaryk stal prvním československým prezidentem. Znovu zvolen byl v roce 1920, 1927 a 1934. Mezi první rozhodnutí jeho vlády patřila rozsáhlá pozemková reforma. Masaryk rezignoval na prezidentský úřad v roce 1935 a jeho nástupcem se stal Edvard Beneš.

29 Šrámek, Jan (1870 - 1956)

československý politik a katolický kněz. V roce 1912 byl jmenován papežským monsignorem. 1914-38 byl členem Národního shromáždění, 1919-38 předsedou Československé lidové strany, 1921-22 ministr železnic, 1922-25 ministr zdravotnictví, 1925-26 ministr pošt, 1926-29 ministr sociální péče, 1929-38 ministr pro sjednocení zákonů a organizaci správy. Patřil k nejpřízvučnějším koaličním politikům (byl nazýván „ministr kompromisů“). 1940-45 byl předsedou československé exilové vlády v Londýně. 1945-48 se stal opět předsedou Československé lidové strany. V roce 1948 odstoupil a byl zatčen během neúspěšného pokusu o emigraci. Byl vězněn až do své smrti roku 1956.

30 Peroutka, Ferdinand (1895 - 1978)

novinář a politický komentátor liberální orientace. V roce 1948 odešel do exilu, 1951 - 61 byl prvním ředitelem radia Svobodná Evropa.

31 Sionismus

hnutí bránící a podporující ideu suverénního a nezávislého židovského státu a návrat židovského národa do domova svých předků, Eretz Israel – izraelské domoviny. Dr. Theodor Herzl (1860-1904) vypracoval koncept politického sionismu. Ten byl ještě více rozpracován v traktátu „Židovský stát“ (Der Judenstaat, 1896) a byl podnětem ke konání prvního sionistického kongresu v Basileji (1897) a k založení Světové sionistické organizace (World Zionist Organization, WZO). WZO

rozhodla o přijetí sionistického znaku a vlajky (Magen David), hymny (Hatikvah) a programu.

32 Chruščov, Nikita (1894-1971)

sovětský komunistický vůdce. Po Stalinově smrti v roce 1953 se stal prvním tajemníkem ÚV SSSR. V roce 1956, během 20. sjezdu strany Chruščev odsoudil Stalina a jeho metody. V říjnu 1964 byl zbaven všech funkcí a v roce 1966 byl vyloučen z ÚV komunistické strany.

33 1956

23. října 1956 začala v Maďarsku revoluce proti komunistickému režimu. Revoluce začala demonstracemi studentů a pracujících v Budapešti a zničením Stalinovy obrovské sochy. Předsedou vlády byl jmenován umírněný komunistický představitel Imre Nagy, který slíbil reformy a demokratizaci. SSSR stáhl svá vojska umístěná v Maďarsku již od konce 2. světové války. Po prohlášení Nagyho, že Maďarsko vystoupí z Varšavského paktu a bude uskutečňovat politiku neutrality, se sovětská vojska do Maďarska vrátila a ukončila 4. listopadu povstání. Následovaly masové represe a zatýkání. Přibližně 200,000 Maďarů uprchlo ze země. Nagy a někteří jeho stoupenci byli popraveni. Do roku 1989 a pádu komunistického režimu byla revoluce z roku 1956 oficiálně považována za kontra-revoluci.

34 Nagy, Imre (1896 - 1958)

od roku 1920 byl členem Komunistické strany Maďarska. V letech 1928-30 pobýval jako politický uprchlík ve Vídni, 1930-44 v Moskvě. V letech 1944-55 byl členem parlamentu, 1944-45 ministrem zemědělství, 1945-46 ministrem vnitra, 1944-53 zastával různé stranické posty. 4. července 1953, po Stalinově smrti, byl zvolen ministerským předsedou. Od roku 1953 prosazoval ve funkci ministerského předsedy tzv. Červencový program strany: nechal propustit z vězení odpůrce režimu, rozpustit policejní samozvané soudy a ukončit vyhánění obyvatelstva, inicioval vyšetřování průběhu soudních řízení. 18. května 1955 byl odvolán z funkce ministerského předsedy, 3. prosince 1955 byl vyloučen ze strany. 24. října 1956 byl opět zvolen do funkce ministerského předsedy. 22. listopadu 1956 byl zatčen a umístěn do věznice Snagov v Rumunsku. V dubnu 1957 byl převezen do Budapešti, kde byl v tajném procesu odsouzen k trestu smrti. Trest byl vykonán 16. července 1958.

35 Maleter, Pal (1917 - 1958)

V roce 1956 se připojil na stranu povstalců. 1956 byl jmenován ministrem obrany. Byl odsouzen k trestu smrti v procesu s Imre Nagem.

36 Kádár, János (1912 - 1989)

komunistický politik, který se po revoluci 1956 v Maďarsku stal prvním tajemníkem strany (1956-1988) a předsedou vlády (1956-58, 1961-65). V době jeho působení v čele státu, v 60. a 70. letech, byl režim Maďarské lidové republiky nejliberálnějším v SSSR.

37 Lustig, Arnošt (1926-2011)

český spisovatel židovského původu, 1950-58 redaktor Československého rozhlasu 1961-68

scénáristou Československého filmu (Barrandov Praha). V roce 1968 emigroval, od roku 1972 přednášel film a literaturu na Americké universitě ve Washingtonu.

38 Hoffman, Karel (nar

1924): 1959 – 67 byl ředitel Československého radia, 1967 – 68 ministr kultury a informací, 1969 – 71 ministr dopravy a 1971 – 89 člen předsednictva Ústředního výboru KSČ. Podílel se na přípravách sovětské okupace v srpnu 1968 a následně na procesu normalizace. V listopadu 1989 opustil politiku a v únoru 1990 byl vyloučen z KSČ.

39 Ulbricht Walter (1893 - 1973)

v letech 1949 – 71 byl předsedou východoněmecké Sjednocené socialistické strany Německa (Sozialistische Einheitspartei Deutschlands, SED). Od roku 1960, tj. od úmrtí prezidenta Wilhelma Piecka, až do své smrti působil ve funkci předsedy Státní rady východního Německa.

40 Novotný, Antonín (1904 - 1975)

československý komunistický prezident. Během 2. světové války se účastnil ilegálních aktivit Komunistické strany Československa. V letech 1941-45 byl vězněn v koncentračním táboře Mauthausen. 1951 se stal generálním tajemníkem ÚV KSČ a 19. listopadu 1957 prezidentem. 28. března 1968 byl donucen odstoupit a zcela opustit politický život.

41 Brandt Willy

(1913 – 1992): byl německý sociálně demokratický politik, v letech 1969-74 působil ve funkci kancléře. V roce 1971 obdržel za svou práci v oblasti zlepšení vztahů mezi NDR, Polskem a SSSR (označovanou jako Ostpolitik) Nobelovu cenu míru. Po špionážním skandálu roku 1974 rezignoval na svou funkci kancléře.

42 Schmidt, Helmut Heinrich Waldemar (narozen 1918)

politik Sociálnědemokratické strany Německa. 1974-82 vykonával funkci německého kancléře. Postupně působil ve funkcích ministra obrany, ministra financí a hospodářství.

43 Sametová revoluce

známá též pod pojmem “listopadové události” označující období mezi 17. listopadem a 29. prosincem 1989, které vyvrcholily v pád komunistického režimu. V listopadu vznikla hnutí Občanské fórum a Veřejnost proti násilí. 10. prosince byla vytvořena vláda Národního usmíření, která zahájila demokratické reformy. 29. prosince byl zvolen prezidentem Václav Havel. V červnu 1990 se konaly první demokratické volby od roku 1948.

44 Wiesel Eliezer (všeobecně znám jako Elie) (narozen 1928)

světově renomovaný prozaik, filozof, humanista a politický aktivista. Je autorem více než čtyřiceti knih. V roce 1986 získal Nobelovu cenu míru. Wiesel přednáší na univerzitě v Bostonu a předsedá Nadaci Ellieho Wiesela pro humanitu, kterou založil s manželkou.